ISSN 2783-5502 (online)
SOCIALINĖS GEROVĖS TYRIMAI
SOCIAL INQUIRY
INTO WELL-BEING
2026, 24(1), p. 178–207.

PSICHOLOGŲ DARBO, BANDANT ATKURTI VAIKO IR VIENO IŠ TĖVŲ RYŠĮ, PATIRTYS

Jolita Sorokinaitė, doktorantė
Mykolo Romerio universitetas
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (0 5) 2714717
Elektroninis paštas josorokinaite@stud.mruni.eu

Prof. dr. Jolanta Sondaitė
Mykolo Romerio universitetas
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (0 5) 2714717
Elektroninis paštas jsondait@mruni.eu

DOI: 10.13165/SD-26-24-1-11

Anotacija

Tėvų skyrybos yra vienas iš didžiausią stresą sukeliančių įvykių vaiko gyvenime. Į šį stresą vaikai gali reaguoti vieno iš tėvų pasirinkimu ir kito atmetimu. Susitaikymo terapija tampa ne tik sparčiai populiarėjančiu teismų praktikoje reiškiniu, bet ir psichologinės pagalbos galimybe. Dauguma šios srities tyrimų yra orientuoti į tėvų ir (arba) vaikų patirtis, o tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjama, kaip susitaikymo terapiją supranta ir praktikuoja specialistai, vis dar trūksta.

Šiame tyrime nagrinėjamos psichologų patirtys, susijusios su susitaikymo terapijos taikymu bandant atkurti nutrūkusį vaiko ir vieno iš tėvų ryšį. Tyrimo tikslas – išanalizuoti psichologų taikomus metodus ir strategijas, kliūtis, iššūkius ir rezultatus atkuriant vaiko ir vieno iš tėvų ryšį.

Taikytas kokybinis tyrimo metodas – atlikti pusiau struktūruoti interviu su keturiais psichologais. Duomenys analizuoti teminės analizės būdu. Rezultatai atskleidė, kad vaiko ir vieno iš tėvų ryšio atkūrimas vertinamas kaip emociškai sudėtingas procesas. Vienas svarbiausių darbo su šeima etapų yra išsamus atvejo įvertinimas. Psichologai remiasi įvairiomis

terapinėmis paradigmomis – nuo kognityvinės elgesio terapijos iki sisteminės šeimos ir psichodinaminės terapijos. Išryškinama terapinio ryšio svarba, psichoedukacijos reikšmė, individualių ir bendrų sesijų taikymas, žaidybiniai metodai dirbant su vaikais. Ryšio atkūrimo procesą sunkina vaiko pasipriešinimas, kuris gali kilti ir iš lojalumo konflikto, tėvų bendradarbiavimo stoka, stiprios emocijos ir kaltinimai. Specialistų tikslai taikant susitaikymo terapiją – užtikrinti vaiko emocinę gerovę ir skatinti konstruktyvius tėvų santykius. Sėkminga terapija siejama su atkurtu ryšiu tarp vaiko ir tėvo arba motinos, vaiko emociniu saugumu ir tėvų bendradarbiavimu. Pabrėžiama, kad Lietuvoje nėra bendro modelio, ypač sudėtingais tėvų atstūmimo atvejais. Siūloma kurti valstybinio lygmens pagalbos sistemą, kuri apimtų tarpdisciplininę specialistų komandą ir struktūruotos eigos terapiją. Taip pat kalbama apie intensyvios susitaikymo terapijos taikymo Lietuvoje galimybę.

Reikšminiai žodžiai: *susitaikymo terapija, tėvų atstūmimas, atstumtasis tėvas ar motina, atitolę vaikai, psichologų patirtys atkuriant ryšį.*

Įvadas

Tėvų skyrybos yra vienas iš didžiausią stresą sukeliančių įvykių vaiko gyvenime. Į šį stresą vaikai gali reaguoti vieno iš tėvų pasirinkimu ir kito atmetimu.

Pastaraisiais metais teismo bylose pastebimas padidėjęs nepagrįsto vaiko ir vieno iš tėvų susvetimėjimo atvejų, kai vaikai priešinasi susitikimams su tėvu ar motina po tėvų išsiskyrimo, skaičius (Polak, 2020). Dėl šių priežasčių susitaikymo terapija (angl. *reunification therapy*) tampa ne tik sparčiai populiarėjančiu teismų praktikoje reiškiniu, bet ir psichologinės pagalbos galimybe (Baker, Murray ir Adkins, 2020). Nors oficialių statistinių duomenų apie nepagrįsto vaikų susvetimėjimo su vienu iš tėvų atvejus nėra, Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba (2023, gruodžio 10) nurodo, kad tėvai, kuriems sudėtinga tarpusavyje susitarti dėl bendravimo su vaiku tvarkos, kviečiami kreiptis pagalbos. Tai gali rodyti didėjantį poreikį spręsti vaikų ir tėvų susvetimėjimo problemas. Vadinasi, susitaikymo terapija gali tapti vis aktualesne psichologinės pagalbos forma.

Susitaikymo terapija yra tokia terapija, kurios metu vaikai ir tėvai vėl suartėja po tarpusavio santykių nutrūkimo ir kuri mažina psichologinę žalą, vaiko patiriamą dėl užsitęsusio susvetimėjimo su vienu iš tėvų (Warshak, 2019). Mokslinėje literatūroje galima rasti tyrimų apie susitaikymo terapiją. Dauguma šių tyrimų yra orientuoti į tėvų ir (arba) vaikų patirtis, o tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjama, kaip susitaikymo terapiją supranta ir praktikuoja specialistai, vis dar trūksta (Polak, 2020).

Tyrimo objektas. Psichologų patirtys siekiant atkurti vaiko ir vieno iš tėvų ryšį – patiriami sunkumai, procesas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti psichologų taikytus metodus ir strategijas, kliūtis, iššūkius ir pasiektus rezultatus taikant susitaikymo terapiją.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti, kaip ir kokius metodus taiko psichologai ryšio atkūrimo procese.
2. Išanalizuoti, su kokiais iššūkiais, etinėmis dilemomis susiduria psichologai ryšio atkūrimo procese ir kaip jie su tuo tvarkosi.
3. Išanalizuoti, kokius tikslus kelia psichologai ir kaip jie supranta sėkmingą susitaikymo terapiją.

Tėvų atstūmimas ir realistinis susvetimėjimas

Vaikų atsisakymas bendrauti su vienu iš tėvų skyrybų metu ar po jų nėra naujas reiškinys (Baker ir kt., 2020). Būtent skyrybos tampa terpe, kurioje vaikas pradeda reikšti skirtingus jausmus, elgesį, požiūrį į kiekvieną iš tėvų (Dovydaitienė, 2001). Galima kalbėti apie du itin ryškius ir svarbius vaikų elgesio modelius, kurie aptariami literatūroje: **tėvų atstūmimas** (angl. *parental alienation* arba *unjustified rejection*) ir **realistinis susvetimėjimas** (angl. *realistic estrangement* arba *justified rejection*) (Baker ir kt., 2020; Polak, Altobelli ir Popielarczyk, 2020; Johnston ir Sullivan, 2020). Abi situacijos pasižymi tuo, kad vaikas stipriai prisiriša prie vieno iš tėvų ir atmeta kitą, bet jų kilmė yra skirtinga (Baker ir kt., 2020; Johnston ir Sullivan, 2020; Woodall ir Woodall, 2017).

Tėvų atstūmimo (TA) reiškinys yra sudėtingas psichologinis procesas, dažniausiai pasireiškiantis po skyrybų (Baker ir kt., 2020; Polak, 2020; Johnston ir Sullivan, 2020; Woodall ir Woodall, 2017). Ši sąvoka gali apimti tiek tėvo ar motinos atstūmimo elgesį ar atitolusio vaiko (angl. *alienated child*) charakteristikas, tiek bendrą teoriją apie tai, kaip vyksta atstūmimas (Johnston ir Sullivan, 2020; Walters ir Friedlander, 2016). Šiame darbe ši sąvoka apibrėžiama kaip psichologinių manipuliacijų su vaiku procesas ir rezultatas, dėl kurio vaikas ima nepagrįstai bijoti, negerbti ar jausti priešiškumą vienam iš tėvų (Johnston ir Sullivan, 2020; Šap ir Sondaitė, 2012). Šis atmetimas nėra pagrįstas realiai netinkamu tėvo ar motinos elgesiu (Baker ir kt., 2020).

Realistinis susvetimėjimas (angl. *realistic estrangement*) yra tuomet, kai vaiko atmetimas laikomas pagrįstu – kylantis iš atstumtojo tėvo ar motinos netinkamo ar žalojančio elgesio (Baker ir kt., 2020), kitaip tariant, tai – situacija, kai vaikas vieną iš tėvų atstumia dėl pagrįstų priežasčių, kaip antai smurto. Tokiu atveju vaiko atmetimas laikomas pagrįstu ir suprantamu (Walters ir Friedlander, 2016).

Susitaikymo terapija: samprata ir modeliai

Susitaikymo terapija (angl. *reunification therapy*) apibrėžiama kaip specializuota terapijos forma, kurios tikslas – spręsti tėvų ir vaikų santykių sunkumus, kai vaikas atsisako kontakto ir bendravimo su vienu iš tėvų arba tam priešinasi. Dažniausiai tai vyksta po intensyvaus tėvų konflikto skyrybų metu arba dalijantis vaiko globą (Harris, Paces ir Wax, 2021). Susitaikymo terapija skiriasi nuo įprastos psichoterapijos. Ji vyksta intensyviau,

sesijos būna dažnesnės, ilgesnės, o terapeuto vaidmuo – aktyvesnis ir kryptingesnis, be to, dažnai bendradarbiaujama su kitais specialistais (Smith, 2016).

Ši specializuota terapijos forma taikoma tiek tėvo ar motinos atstūmimo, tiek realistinio susvetimėjimo atvejais (Polak, 2020; Jaffe ir kt., 2020), tačiau būtinas itin kruopštus įvertinimas (Baker ir kt., 2020; Walters ir Friedlander, 2016). Pirmiausia turėtų būti individualiai įvertinamas kiekvienas šeimos narys. Vertinimo tikslas – suprasti jų įsitikinimus, požiūrius, galimus psichologinius sutrikimus ir bendrą funkcionavimą. Norint pasiekti geresnių rezultatų, rekomenduojama taikyti klinikines intervencijas, derinamas su teisminėmis priemonėmis (Walters ir Friedlander, 2016).

Literatūroje aprašomi įvairūs susitaikymo terapijos metodai ir programos, kaip antai Jan Faust modelis (Faust, 2018), *Family Bridges* (Warshak, 2010), *Overcoming Barriers Family Camp* (Sullivan, Ward ir Deutsch, 2010), *Family Reflections Reunification Program* (Reay, 2015), *The Family Reunification and Restoration Program* (Marsden ir Varavei, 2025), terapinis autorių Johnston, Walters ir Friedlander (2001) požiūris. Šios intervencijos gali skirtis intensyvumu, trukme ar taikymo formatu, kaip, pavyzdžiui, ambulatorinė arba stacionari (stovyklinė), tačiau jas visas sieja bendri principai, kurių pagrindinis tikslas yra atkurti tėvo ar motinos ir vaiko ryšį ir sugrąžinti sveiką šeimos funkcionavimą (Sullivan, 2019). Be to, visi susitaikymo terapijos modeliai grindžiami struktūruota eiga, kuri vyksta etapais. Modeliuose yra labai aiškiai nurodytas sesijų skaičius ir jų trukmė. Dėmesys skiriamas ne tik individualiam atvejo vertinimui, bet ir nuosekliam dalyvių įsitraukimui. Galima išskirti kelis bendrus, visoms susitaikymo terapijos formoms būdingus elementus:

1. psichoedukacija vaikams ir tėvams apie tėvų skyrybų poveikį, atstūmimo mechanizmus, vaiko raidą ir lojalumo konfliktą (Warshak, 2010; Sullivan ir kt., 2010);
2. mąstymo klaidų (kognityvinių iškraipymų) atpažinimas ir korekcija, taikant kognityvinės elgesio terapijos (KET) principus, ypač dirbant su tėvais (Faust, 2018);
3. emocijų raiškos ir reguliavimo ugdymas tiek vaikams, tiek tėvams – mokymas, kaip įvardyti ir paleisti sukauptas emocijas (pyktį, gėdą, kaltę) (Faust, 2018);
4. įgūdžių lavinimas, ypač bendravimo, ribų nustatymo, emocinio atsako ir refleksijos srityse (Sullivan, 2019; Garber, 2015);
5. tarpinstitucinis bendradarbiavimas, apimantis teismą, mediatorių ar vaiko teisių atstovus, siekiant užtikrinti terapijos nuoseklumą (Fidler ir Bala, 2010);
6. tėvų individualus ir bendras pasirengimas, įskaitant atskiras ar bendras tėvų sesijas, skirtas jų nuoskaudoms, įsitikinimams ir santykių dinamikai tirti (Faust, 2018);
7. vaiko ir tėvo ar motinos susitikimų struktūravimas – tai gali būti žaidimų forma, simbolinis kontaktas ar palaipsnė reintegracija (Sullivan ir kt., 2010).

Šių metodų taikymas yra diferencijuojamas pagal tokius kriterijus kaip atstūmimo pobūdis, pavyzdžiui, įvertinant, ar atstūmimas yra nepagrįstas, ar realistinis. Atsižvelgiama į šeimos dinamiką, vaiko atstūmimo priežastis ir šeimos pasirengimą bendradarbiauti. Daugelis autorių sutaria, kad efektyvi intervencija turi būti individualiai pritaikyta konkrečiam atvejui, integruojant tiek psichologines, tiek sistemines ir teisines priemones (Faust, 2018;

Sullivan, 2019; Templer ir kt., 2017). Taip pat svarbu terapiją taikyti tik tada, kai tėvai yra bent minimaliai pasirengę bendradarbiauti (Ritzi ir kt., 2022).

Specialistų vaidmuo, taikomi metodai ir patirtys

Dirbant su šeimomis, išgyvenančioms skyrybų procesą ar laikotarpį po skyrybų, ypač tais atvejais, kai vaikas atsisako bendrauti su vienu iš tėvų, specialistų vaidmuo tampa itin svarbus, o kartais ir lemiamas. Susitaikymo terapijoje jie atlieka daugybę funkcijų – nuo šeimos dinamikos vertintojo iki terapeuto, kuris turi sudaryti terapinį planą ir taikyti intervencijas.

Specialistų vaidmuo šiame procese yra kompleksinis ir sudėtingas. Šis darbas reikalauja gana didelio profesinio jautrumo ir kompetencijos (Baker ir kt., 2020). Dirbdami su šeimomis po išsiskyrimo ar skyrybų procese, vidutinio ar didelio tėvų atstūmimo situacijoje specialistai susiduria su sudėtinga šeimos dinamika. Polak (2020) atliktame tyrime matyti, kad šį darbą dirbantys specialistai turi didelę profesinę patirtį – vidutinis jų darbo stažas yra 24,2 metų. Pažymėta, kad dirbdami specialistai neturėjo pakankamai metodinių gairių ir bendrų standartų. Dėl to šios srities specialistų požiūriai, taikomos teorinės mokyklos ir paslaugų teikimo formos reikšmingai skyrėsi. Tai atskleidžia metodinių gairių stoką ir rodo, kad terapijos taikymo efektyvumas didele dalimi priklauso nuo individualaus specialisto požiūrio ir praktinės patirties. Vis dar reikalingas bendras teorinis modelis ir praktikos gairės (Polak, 2020).

Susitaikymo terapijoje specialistai dažnai atlieka vaiko ir vieno iš tėvų tarpininko vaidmenį, kai tikslas yra atkurti, reintegruoti ir reorganizuoti tėvų ir vaikų santykius, kurie buvo nutraukti ar kitaip paveikti jų išsiskyrimo, atstūmimo, susvetimėjimo ar kitų priežasčių (Johnston ir Sullivan, 2020; Walters ir Friedlander, 2016). Kitas terapijos tikslas – skirti dėmesio kiekvienam iš šeimos narių kaip visumai, siekiant atkurti santykius (Baker ir kt., 2020), o tam reikalingos efektyvios terapinės intervencijos (Templer ir kt., 2017). Terapiniai tikslai turėtų būti formuluojami atsižvelgiant į kiekvienos šeimos individualius ypatumus, nes tai leidžia parinkti tinkamiausią individualų terapinį planą, kuris padidintų sėkmės tikimybę (Baker ir kt., 2020; Smith, 2016). Polak (2020) pabrėžia, kad intervencijos strategijos turėtų būti ne tik standartizuotos, bet ir diferencijuotos – pritaikytos konkrečiam šeimos kontekstui, įvertinant atstūmimo priežastis, intensyvumą, santykių istoriją, trauminę patirtį ir šeimos narių pasirengimą bendradarbiauti. Apskritai siūloma vadovautis tokiais terapiniais principais: 1) keisti atstumto tėvo ar motinos elgesį taip, kad jis nebeskatintų atstūmimo, o padėtų vaikui jaustis emociškai saugiai ir prisidėtų prie bendro tėvystės santykio atkūrimo tarp abiejų tėvų; 2) sugrąžinti vaiką į jam natūraliai priklausančią poziciją – būti vaiku; 3) vengti kaltinimų. (Templer ir kt., 2017; Garber, 2011).

Kai kuriais sudėtingesniais ar vidutinio sunkumo atvejais terapeutui gali tapti sunku, o kartais neįmanoma pasiekti terapinių tikslų, nes atsiranda poreikis atliepti daugybę skirtingų, sudėtingų, o dažnai ir prieštaringų šeimos narių poreikių. Jei terapeutas imasi tokių

papildomų tarpininko, išvadų teikėjo vaidmenų, tai gali pakenkti jo neutralumui ir efektyvumui. Šis vaidmenų derinimas terapeuto praktikoje kelia nemažai etinių ir praktinių dilemų (Sullivan, 2004). Dėl to siūloma specialistams taikyti atskirtų vaidmenų modelį (angl. *Role-Separated Model*), kuriame šeimos terapeuto vaidmuo aiškiai atskiriamas nuo tėvystės koordinatoriaus ar mediatoriaus (arbitro) funkcijų (Johnston ir kt., 2001; Sullivan, 2004; Friedlander ir Walters, 2010).

Pasak Jaffe ir kt. (2020), veiksmingas terapeuto darbas tokiose situacijose yra grįstas pasitikėjimu ir saugios aplinkos, kurioje kiekvienas šeimos narys, įskaitant vaiką, galėtų jaustis išgirstas ir saugus, kūrimu. Tokios sąlygos leidžia ne tik geriau suprasti konflikto dinamiką, bet ir padeda sumažinti emocinę įtampą. Be to, svarbu, kad terapeutas mokėtų lanksčiai derinti individualų, porų ir šeimos formatą, atsižvelgdamas į kiekvieno nario poreikius ir terapinius tikslus.

Lietuvoje susitaikymo terapija nėra reglamentuojama, nėra ir bendro metodo ar mokymo sistemos. Pasak Polak ir kt. (2020), susitaikymo terapijos taikymas dažnai priklauso nuo to, ar šią terapijos formą skiria teismas. Nors Lietuvos teismų praktikoje ši terapijos forma kartais siūloma kaip galimas sprendimas šeimų bendravimo konfliktų atvejais, praktiniai sunkumai, tokie kaip specialistų parengtumo stoka ar metodinės paramos trūkumas, gali kelti riziką dėl terapijos veiksmingumo ir tinkamumo vaikui. Šiame darbe siekiama patikslinti, kaip ši terapija realiai taikoma Lietuvoje, remiantis specialistų patirtimi.

2. Tyrimo metodika

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo keturi specialistai – du vyrai ir dvi moterys, turintys psichologinį išsilavinimą ir vaikų ir tėvų ryšio atkūrimo po skyrybų praktinės patirties. Visi dalyviai yra šiuo metu praktikuojantys psichologai, kai kurie jų taip pat nurodė taikantys kognityvinės elgesio terapijos principus, turintys psichoterapijos mokymų ir praktinės patirties. Vienas dalyvis nurodė dirbantis ir kaip mediatorius. Dalyviai buvo atrinkti taikant patogiąją tikslinę atranką: pagrindinis atrankos kriterijus buvo tėvo ar motinos ir vaiko ryšio atkūrimo patirtis.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių duomenys – išsilavinimas, darbo patirtis, ir teorinė paradigma

Table 1. Data on study participants. This includes education and work experience. It also includes theoretical paradigm.

Lytis	Profesija	Patirtis dirbant su atvejais	Psichologo darbo patirtis	Teorinė paradigma
Vyras (S.)	Psichologas-psichoterapeutas	10 atvejų	nenurodo	Kognityvinė elgesio terapija

Vyras (M.)	Psichologas-psichoterapeutas kandidatas	6 m.	nenurodo	Kognityvinė elgesio terapija
Moteris (J.)	Psichologė	1 m.	20 m. psichologo darbo su šeimomis patirtis	Sisteminė šeimos psichoterapija
Moteris (N.)	Psichologė	nenurodo	33 m. psichologo darbo su vaikais patirtis	Psichodinaminis požiūris

Tyrimo metodas ir instrumentas. Buvo pasirinkta atlikti kokybinį tyrimą teminės analizės metodu. Kokybinis tyrimas – tai tyrimas, kuriame tyrimo dalyviai yra kalbinami, o jų teiginiai tampa tyrimo duomenimis, kurie vėliau analizuojami (Fugard ir Potts, 2015). Teminė analizė yra orientuota į reikšmingus dalyvių bendrumus. Šis analizės metodas leidžia identifikuoti, organizuoti ir analizuoti tiek semantinius (paviršinius), tiek latentinius (paslėptus) bendrumus. Metodas yra lankstus ir tinka tyrimams, skirtiems prasmei, patirtims ar naratyvams analizuoti (Braun ir Clarke, 2012). Šiame tyrime taikytas *pusiau struktūruotas interviu*, kuris, pasak Braun ir Clarke (2012), yra vienas dažniausiai naudojamų kokybinės metodologijos metodų ir leidžia tyrėjui struktūruotai, bet lanksčiai tirti tyrimo dalyvių patirtis ir prasmes.

Remiantis literatūros analize ir tyrimo tikslu bei uždaviniais, buvo parengtas klausimynas, apimantis vieną demografinį klausimą, vieną profesinės patirties klausimą ir 17 atviro tipo klausimų.

Tyrimo eiga ir duomenų analizė. Viena iš straipsnio autorių Lietuvoje žino psichologų, kurie imasi vaiko ir tėvo ar motinos ryšio atkūrimo (tokių specialistų Lietuvoje yra mažai). Ji turimais kontaktais pasidalijo su straipsnio bendraautore, o ši susisiekė su psichologais elektroniniu paštu ir pakvietė juos dalyvauti tyrime. Vienas iš dalyvių pareiškė norą susitikti kontaktiniu būdu. Su šiuo dalyviu buvo susitikta jam patogioje vietoje, o su kitais suderintas susitikimas internetu *Google Meet* platformoje.

Interviu su dalyviais laikas svyravo nuo 55 min. iki 1 val. 25 min. Transkribavus tyrimo medžiagą, iš viso gauta 84 psl. teksto ir 72 kodai. Sukurta 10 temų ir 20 potemių. Šiame tyrime buvo atliekama mišri teminė analizė – iš dalies dedukcinė, iš dalies indukcinė. Pradinės temos buvo suformuluotos remiantis teoriniais šaltiniais, tačiau analizuojant interviu tekstus išskirtos ir papildomai išryškėjusios temos. Toks kombinuotas metodas leido išlaikyti teorinį nuoseklumą ir kartu atliepti dalyvių išgyvenimų realybę. Kaip pažymi Braun ir Clarke (2012), mišri analizė yra visiškai priimtina ir naudotina.

Duomenų analizė buvo vykdoma tokiais etapais:

1. **Transkribavimas.** Visi interviu buvo perrašyti laikantis transkribavimo taisyklių.
2. **Teksto analizė.** Transkribuoti duomenys buvo nuosekliai skaitomi ir analizuojami siekiant identifikuoti prasminius vienetus.
3. **Kodavimas.** Analizei buvo naudojama programos ***NVivo 15*** bandomoji versija. Pasibaigus bandomosios versijos laikotarpiui, toliau buvo dirbama su *Google Docs* ir

Google Sheet failais. Kodavimas apėmė atskirų sakinių, frazių ar pastraipų priskyrimą teminiams kodams.

4. **Temų formulavimas.** Kodai buvo grupuojami į potemes, o šios – į platesnes temas ir atvirkščiai dedukciniu būdu, sukurtoms temoms priskirti kodai.
5. **Rezultatų pateikimas.** Cituojant dalyvių atsakymus, iš transkripcijų pašalinti garsiniai intarpai (pvz., niurzgėjimai), nereikšmingi garsiniai pailginimai (pvz., „taaaaaiii“, „irrrrr“) ir kalbos nutrūkimo ženklai. Asmeniniai identifikatoriai (vardai, vietovės) pakeisti, tačiau kalbos stilius ir leksika palikti autentiški.

Cituojant dalyvių atsakymus kalba buvo šiek tiek koreguojama, siekiant skaitomumo ir aiškumo. Iš dalyvių kalbos pašalinti nereikšmingi garsiniai intarpai, tokie kaip „mmm“, „eeemm“, „aa“, taip pat pertekliniai žodžių ar skiemenų kartojimai (pvz., „ir ir ir“, paliekant tik vieną „ir“, „kiek kiek kiek“ – paliekant tik „kiek“) ir kt.

Tyrimo etikos principai. Tyrimas buvo atliekamas vadovaujantis kokybiniams tyrimams keliamais etikos reikalavimais. Prieš pradedant interviu, kiekvienam dalyviui aiškiai pristatytas tyrimo tikslas ir eiga. Dalyviai buvo informuoti, kad nebus renkama jokia asmens tapatybę atskleidžianti informacija, kaip antai pavardė ar asmens kodas. Jie buvo iš anksto informuoti apie garso įrašymą per interviu, jo paskirtį ir duomenų saugojimą.

Dalyviams taip pat buvo paaiškinta, kam bus naudojami surinkti duomenys ir kas turės prieigą prie jų. Savanoriškas dalyvavimas buvo užtikrintas žodiniu dalyvių sutikimu, kuris papildomai gautas prieš pat interviu. Tyrimai buvo atliekami privačioje aplinkoje, kurioje dalyvavo tik tyrėja ir tyrimo dalyvis (-ė), siekiant užtikrinti konfidencialumą. Straipsnyje visi dalyvius identifikuojantys duomenys pakeisti.

3. Tyrimo radiniai

Šiuo tyrimu buvo siekta išanalizuoti specialistų patirtis bandant atkurti vaiko ir vieno iš tėvų ryšį. Tyrimo tikslas – atskleisti specialistų taikomus metodus ir strategijas, jų patiriamas kliūtis, iššūkius ir suprasti, kaip jie vertina pasiektus rezultatus. Tyrime gilintasi į tai, kokius metodus specialistai naudoja ryšio atkūrimo procese, su kokiomis kliūtimis susiduria, kaip šias kliūtis šalina, kokiais profesines dilemas tenka spręsti, kokius sau kelia tikslus ir kaip supranta sėkmingą terapiją. Taip pat buvo siekiama išgirsti kiekvieno dalyvio asmeninį požiūrį, pateikiant pasiūlymų temai. Be to, siekta geriau suprasti, kaip specialistai suvokia situaciją atsižvelgdami į tėvų ir vaikų perspektyvą. Tyrimo rezultatai pateikiami suskirsčius į tokias temas: „Temos sunkumas ir aktualumas“, „Atvejo vertinimas“, „Individualizuoti darbo metodai“, „Taikoma metodika“, „Psichoedukacija kaip metodas“, „Iššūkiai procese“, „Specialistų tikslai“, „Modelio nebuvimas“, „Sėkminga terapija. Kas tai?“, „Dalyvių pasiūlymai ir pamąstymai dėl sistemos ar praktikos tobulinimo“. Temos papildytos potemėmis, kurios padeda detaliau atskleisti specialistų išgyvenimus, taikomas praktikas ir bendrą proceso sudėtingumą.

3.1. Temos sunkumas ir aktualumas

Pirmoje temoje „Temos sunkumas ir aktualumas“ atskleidžiamas psichologų požiūris į aptariamą temą. Vienas iš dalyvių pabrėžė, kad vaiko ir vieno iš tėvų ryšio atkūrimo procesas yra itin sudėtingas, kupinas neapibrėžtumo ir įvairių paslėptų sunkumų. S.: *Na, labai sudėtingas ir sunkus procesas <...> Tai labai nedėkinga, žodžiu, sritis, bent jau dabar, mano atveju kažkaip <...> labai yra daug povandeninių akmenų.* Kita dalyvė atkreipė dėmesį ne tik į temos sudėtingumą, bet ir į aktualumą, taip pat emocinį jos poveikį specialistui. N.: *Tarp kitko, tema labai sunki, labai aktuali. <...> Na, aišku, tos istorijos skaudžios, griebia labiau negu paprasti kažkokie tai.*

3.2. Atvejo vertinimas

Antroje temoje **Atvejo vertinimas** išskirtos šešios potemės.

Potemė ***Informacijos rinkimas. Anamnezės analizė.*** Dalyvis S. pabrėžė, kad pradedant terapiją yra būtinas pokalbis ir anamnezės surinkimas. Šis etapas leidžia specialistui suprasti, kaip vyksta bendradarbiavimas. S.: *Būtinai turiu pakalbėt <...> kaip anamnezę tokią susirinkt informaciją ir tada, nu, žiūriu, kaip – kaip vyksta bendradarbiavimas.* Specialistė N. pabrėžia poreikį išsiaiškinti, kokioje stadijoje nutrūko ryšys, ir kokios to priežastys. Taip pat specialistė užsimena apie lydimuosius dokumentus, teisminę medžiagą ir teisėto atstovo pasakojimo elementus. Tai padeda išsiaiškinti problemos gylį. N.: *Nu, tai pasiaiškinti, kokioj stadijoj tas ryšys nutrūko, dėl ko maždaug nutrūko. Palygini su gauta informacija. Būna gal kažkokie lydintys dokumentai, teisminė medžiaga arba pagaliau to teisėtojo atstovo pasakojimas. <...> Na, ir paskui žiūri pagal gylį tos problemos.*

Atotrūkis ir nutrūkusios gijos tarp vaiko ir vieno iš tėvų. Šioje potemėje atskleidžiama, pagal kokius kriterijus psichologai vertina atvejo sudėtingumą. Dalyvio S. teigimu, sudėtingumas šiuo atveju įvardijamas kaip atotrūkis – psichologinė distancija tarp, pavyzdžiui, tėvo ar motinos ir vaiko. S.: *Tai sudėtingumas, tai aš jį įvardinčiau – atotrūkis, <...> tai sudėtingumas yra lygus distancijai, tai psichologinei distancijai, tarp, tarkim, to tėvo ar mamos ir vaiko.*

Konfliktas, pasipriešinimas, nuostatos ir nuoskaudos tėvų santykiuose kaip sudėtingumą lemiantys veiksniai. Šioje potemėje identifikuoti sudėtingumo vertinimo kriterijai. Vienas iš dalyvių teigia, kad įsisenėję konfliktai, neigiamos nuostatos ir patirtos nuoskaudos didina psichologinę distanciją tarp tėvų ir vaikų. Visa tai didina sudėtingumą ir stiprina pasipriešinimą. S.: *Visada yra jau kažkoks įsisenėjęs konfliktas <...> Nu, ir, aišku, yra tos neigiamos nuostatos <...> kuo daugiau buvo susvetimėjimo, kažkokių tai nuoskaudų patirta, tuo ta distancija didesnė, tuo tas darbas sudėtingesnis, tuo didesnis pasipriešinimas.* J. pažymi, kad per susitikimus galima įvertinti abiejų pusių pasirengimą atkurti ryšį. Kai abi pusės deda pastangas, procesas būna lengvesnis. J.: *Susitikimų metu tada vis tiek matai. Kokio lygio yra ta kova? Kiek yra pasiruošę, nu, vienas arba kitas, tam, na, ryšio atstatymui. Ir matai,*

kad jeigu, jeigu abu kaip ir nori atstatyt ir deda pastangas, tada tas yra, nu, lengvesnis atvejis <...> jeigu yra vieno pasipriešinimas labai didelis <...> tokie – sudėtingi atvejai.

Potemė ***Vaiko pasipriešinimas ir amžiaus įtaka.*** Vertindami atvejo sudėtingumą, specialistai atkreipia dėmesį ir į vaiko pasipriešinimą bei jo amžių. Specialistas S. teigia, kad vaikai dažnai būna nemotyvuoti, nusiteikę priešiškai, patiriantys nerimą ir vengiantys terapijos. Tai, jo manymu, yra pagrindinė problema. Prievartinis dalyvavimas sesijose gali dar labiau sustiprinti neigiamą požiūrį į psichologus. S.: *Tai būna nemotyvuoti, būna netgi pikti, tai yra dar blogiau, sakykim, demotyvuoti kažkaip tai, nusiteikę priešiškai, <…> nerimo labai daug būna, tokio, žodžiu, negatyvaus nusistatymo ir vengimo eiti į terapiją, ta prasme, į sesijas, ir čia yra, nu, pagrindinė bėda su vaikais. Ir dažnai jie yra tarsi prievarta tempiami pas tą psichologą ir tada jie dar daugiau nekenčia ir tų psichologų tada jie pradeda nekęsti.*

Kitas dalyvis pabrėžia, kad mažesnių vaikų pyktis toks stiprus nėra. Vis dėlto į pakartotines sesijas vaikai dažnai ateina su atsargumu, nors ankstesnė sesija baigėsi pozityviai. M.: *Su mažesniais vaikais lengviau dirbti, jų ta vėlgi „myliu nemyliu“ yra mažiau <...>taip, būna to pykčio, bet jų tas pyktis nėra dar taip įaugęs, ne?<...>Tai matosi, kad kitą kartą vėl su panašiom emocijom grįžta ir tas toks didesnis atsargumas buvo, nors, atrodo, viskas čia visai gerai gavosi ir susitikimo pabaigoj ir patiko, ir malonu, ir taip toliau.*

Realus ar nepagrįstas atstūmimas. Šioje potemėje psichologai kalba apie abiejų atstūmimo tipų apraiškas. Vienas iš dalyvių pasakoja, kad būna, kai tėvas aršiai kovoja siekdamas atkurti ryšį, tačiau buvo primušęs mamą, apgadinęs turtą. Specialistas taip pat pabrėžia, kad kartais tuo daug piktnaudžiaujama. S.: *Nu, būna kažkokia, nu, tas vienas iš tėvų kažkaip labai aršiai kovoja ar tenai tampo visur po teismus. Ar ten kažką realiai yra padaręs, pavyzdžiui, mamai, ten primušęs. Ten apgadinęs jų turtą, pavyzdžiui <...> Ir tada kaip ir atrodo – gerai, gal taip, bet kai kada – ne, tiesiog yra piktnaudžiaujama tuo ir, aš manau, daug.*

Kitas psichologas teigia, kad jei mažametis vaikas nenori bendrauti, tai dažniausiai yra vieno iš tėvų, su kuriuo vaikas gyvena, nuteikinėjimo pasekmė. M.: *Jeigu <…> šešių aštuonių metų vaikas nenori, tai dažniausiai tai yra pasekmė to iš tėvų, su kuriuo jisai gyvena. <...> kaip kliudo? Stengiasi, nuteikinėja vaikus, /nu, be abejo/ tai ne… ne paslaptis. Nuteikinėja, o tas, va, nuteikinėjimas, jis jau neretu atveju jau būna ne vieneri metai, kai jau ateina čia.*

Vykstantys teismai. Vykstantys teismai – vienas iš atvejo sudėtingumo kriterijų. Vienas dalyvis, kalbėdamas apie sudėtingumą, sako, kad bylinėjimasis reiškia, jog ryšio atkurti beveik neįmanoma, ir tai vaizdžiai palygina su karo lauku, kur specialistas gali būti pašautas nauju skundu. S.: *Pirma taisyklė, užtai ji ir yra labai teisinga, jeigu jie dar bylinėjasi, tai čia praktiškai beveik neįmanoma apie kažkokio ryšio atstatymą kalbėt. <...> Jeigu bylinėjamasi, tai praktiškai kažkokie tai ryšio atkūrimai tampa labai sudėtingi. Juos galima daryt, aš esu daręs, bet, ta prasme, tai yra kaip gydymas karo lauko sąlygom: tu gydai, bet kiekvieną akimirką vėl gali būti <…> pašautas nauju skundu.* Dalyvė J. patvirtina, kad ši kova labai apsunkina procesą: *Va, o jeigu vyksta dar ta kova, tai labai labai, aišku, yra sudėtingi <…> tie sudėtingiausi atvejai ir būna, kada jau būna teismo sprendimu paskirtas psichologas.*

3.3. Individualizuoti darbo metodai

Pradėdami kalbėti apie taikomus metodus, visi psichologai pabrėžė, kad jie priklauso nuo atvejo. Vienas iš specialistų tiesiog sako, kad atvejai yra nevienodi. S.: *Na, čia kažkaip, matot, nėra vienodi atvejai.* Kita dalyvė patvirtina, kad būna visokių atvejų ir kiekvienas jų yra individualus. Ji pabrėžia lankstumo būtinybę. N.: *Visokių atvejų būna. <...> Bet, nu, vėlgi – čia toks kiekvienas atvejis ten tiek individualus, kad aš net neįsivaizduoju <...> nu, tai taip lanksčiai reaguoji ir pareguliuoji kitaip.*

3.4. Taikoma metodika

Metodai pagal teorinę mokyklą. Du iš keturių tyrimo dalyvių atstovauja kognityvinės elgesio terapijos mokyklai. S.: *Aš taikiau kognityvinės elgesio terapijos metodus <...> keisti, nu, neigiamas nuostatas.* Viena dalyvė pasakoja, kad jai padeda sisteminės šeimos terapijos principai, kurių ji ir mokėsi. J.: *Šita sisteminė šeimos psichoterapija, kurios aš mokiausi, irgi man padeda labai suvokti.* Dalyvė N. vadovaujasi psichodinamine mokykla: *Mano gal daugiau pažiūros būtų tokios link psichodinaminės pusės.*

Terapinio ryšio kūrimas. Nepaisant vartojamų skirtingų terminų, visi dalyviai, aptardami darbo metodus, akcentavo terapinio ryšio svarbą. S.: *Tai, pavyzdžiui, yra mezgamas ryšys, sakykim, taip – psichologo ir vaiko arba psichologo ir tėvų, /tas/ asmeninis kažkoks kontaktas su manim, jeigu jis pavyksta, tada jau galima bandyt kažkaip tada jau dirbti ir su tom nuostatom, su kažkokiom tai tom problemom santykio atkūrimui, tai <…> psichologiniai metodai – ryšio kūrimas.* Kitas dalyvis kalba apie tai, kad svarbu išgirsti ir suprasti, kas nutiko. M.: *Stengiuosi išgirsti, suprasti, kas yra ne taip. Ir, tarkim, jeigu tai yra mama, kas nutiko, kad tokia situacija, nu, apskritai priėjo.*

Bendros ir individualios sesijos tėvams ir vaikams. Du dalyviai pabrėžė būtiną sąlygą pakalbėti su visais dalyviais, tačiau pažymėjo, kad pirmiausia bendrauja su atstumtuoju, vėliau – su kitu iš tėvų. Galiausiai specialistas pakviečia abu tėvus kartu. S.: *Būtinai turiu pakalbėt su visais, aišku. <...> mano vėlgi darbo metodai – pirma kalbuosi su jumis, paskui tai kalbuosi su ta kita [puse] – vaiko tėvu ar mama. Vėliau – bendras susitikimas, o paskui – su vaiku. Su vaiku, paruošiamieji susitikimai su tuo iš tėvų, kuris atstato ryšį, ir toliau bendri susitikimai.* Kita dalyvė nurodė, kad vaikai procese dalyvauja mažiausiai, nes tai – suaugusiojo atsakomybė. Dažniausiai dirbama su tuo iš tėvų, kuris kreipiasi. Su vaiku dirbama, jei jis yra vyresnis. J.: *Tai vaikas tame mažiausiai dalyvauja, nes tai yra suaugusio <...> kuris kreipiasi, su juo būna ir dirbama. <...> Nu, vat, tai jeigu vaikas yra jau pakankamai protingas, jau turi metų, tai tada su juo galima dirbti.*

Žaidimai, piešimas darbui su vaikais. Žaidimai – vienas iš metodų, specialistų pasirenkamų darbui su vaikais. Specialistas pasakoja, kad žaidybiniai susitikimai padeda suprasti, kaip vaikas jaučiasi. M.: *Jeigu, tarkim, su vaikais, tai žaidimų procesas, ar ne?* Kita dalyvė taip pat pasakoja, kad būtent per žaidimus pastebi daugelį vaikui kylančių problemų.

N.: *Vėlgi, pamatai visai iš kitų aplinkinių dalykų. Žaidimuose man kiek išlenda jų problemos.*

Padėjimas vaikui atsiskirti nuo tėvų konflikto. Psichologai pabrėžia, jog vaikai kartais suvokia, kad elgiasi neteisingai vieno iš tėvų atžvilgiu, tačiau dėl lojalumo kitam iš tėvų pasirenka jo pusę. S.: *Vaikai kažkiek supranta, kad galbūt jie negerai elgiasi su tuo tėvu, kad, nu, čia yra jų tėvas ir kad čia vis dėlto jiem kažkaip tai kitaip galbūt vertėtų elgtis, bet jie iš lojalumo mamai, nu, ta prasme, arba tėčiui, nu, tam vienam iš tėvų, iš lojalumo jie, sakykime, kažkaip pasirenka tą pusę ir jie supranta, kad jie neteisingi.* Kitas dalyvis aptardamas nuoskaudas pažymi, kad vaikas pradeda gyventi ne savo nuoskaudomis, o tėvų. M.: *Vaikas pradėjo užimti kažkurio tai [iš tėvų] poziciją ir pradėjo gyventi ne savo nuoskaudom ar supykimu <…>.*

Tarpinstitucinis bendravimas. Tarpinstitucinis bendravimas – tai galima pagalba šeimai. Apie tai kalba visi keturi dalyviai. Kaip teigia J., kartais, siekiant išspręsti tėvų tarpusavio konfliktus, dirbama komandoje su socialiniais darbuotojais, vaikų teisių specialistais. J.: *Įsijungia ir kartais institucijos <...> vaikų teisių specialistai ir socialiniai darbuotojai, ir tada vat tenka dirbti ir kartais net ir komandoj. Kaip, kaip tiesiog tuos konfliktus spręsti, kaip susėsti, kaip kalbėtis ir dėl ko tai reikia kalbėtis? <...> Tai vat aš galvoju, kad institucijos, kurios įsikiša, jos jau kažkiek stengiasi padėti.* Kita psichologė pabrėžia institucijų dalyvavimą procese. N.: *Nes vis tiek yra minimum keturi dalyviai: tas, su kuriuo kuriamas ryšys, vaikas, tas, kuris atseit tą ryšį turi, bet nepadeda sukurti su kitu, na, dar koks nors institucijos atstovas paprastai jau būna.*

3.5. Psichoedukacija kaip metodas

Vaikų psichoedukacija. Tyrimo dalyviai pasakoja apie vaikų psichoedukaciją kaip darbo metodą. Vienas dalyvis teigia, kad vaiką skatina suprasti, ką jis jaučia, klausdamas apie tai su mintimi, jog nepatogus jausmas galiausiai adaptuosis. M.: *Tai žaidimų metu, tai vėlgi, kaip jaučiasi? <...> pradžioj bus diskomfortas, jausitės nepatogiai, nemaloniai, bet jeigu eisite su noru adaptuoti tą jausmą, jisai dings.* Kita dalyvė padeda vaikui pažvelgti į situaciją iš įvairių perspektyvų. Esant susitaikymo vilčiai, ji padeda vaikui suvokti, kad vienas iš tėvų negrįš gyventi namo, tačiau vaikas vis dar turi abu tėvus. Akcentuojama, kad kaltinti save ar tėvus yra klaidinga. Vaikui paaiškinamos mąstymo klaidos, kad jis neprisiimtų nepagrįstos kaltės. J.: *Tada jau dirbi atskirai su vaiku, kad jis tiesiog pažvelgtų iš kitų pusių, kokie tie yra tėvai, ir kad vat galėtų atstatyt tą ryšį su vienu ir su kitu. <...> įtikint vaiką, kad negrįš vienas iš tėvų. Kad abu tėvelius turi, kad ir mama, ir tėtis yra, ir kad neturėtų vaikas vilties <...> negali kaltinti tėvų dėl to, kad jie ne kartu. <...> ir vaikui paaiškinamos tos klaidos yra /dėl to/, kad ir vaikas neprisiimtų kalčių.*

Tėvų mokymas. Vienas dalyvis pasakoja, kad pasidalija įžvalgomis apie tai, kokias pasekmes gali turėti netinkamas bendravimas su vaiku. Pasak jo, mylintys tėvai dažnai įsiklauso ir pakeičia savo elgesio modelį. M.: *Pasidalinu savo įžvalgomis, nemokau gyventi, sakau, prie ko gali privesti toks bendravimo būdas su vaiku ir kas gali būti ateityje su vaiku.*

Ir tie tėvai, kurie myli savo vaikus, įsiklauso. Ir neretu atveju pakeičia politiką bendraujant su vaikais. Tai reiškias, jeigu, trumpai tariant, mažiau žaloja.

Kita dalyvė pabrėžia, kad tėvams trūksta tiek bendravimo su vaiku įgūdžių, tiek elgesio įgūdžių – jų reikia mokytis. Dalyvė kalba ir apie emocijų atpažinimo mokymąsi, kuris padeda išvengti tolesnių konfliktų. J.: *Tie įgūdžiai, kaip reikėtų elgtis <...> Ir tada įgūdis, kad kaip bendrauti su tuo vaiku. <...> kaip galima būtų tiesiog tą konfliktą išvengt pozityviai, savo naudai, apie tai kalbėtis, kad turi būti dialogas, kad turi būti susitarimai po žingsnelį, galbūt vienokį ar kitokį, iš karto visko galbūt negali padaryti, tai tiesiog tada galvok, kokį žingsnelį gali padaryti toliau. Kaip tau pavyko? Kaip tau išėjo? Kokios emocijos apėmė, kad vat tiesiog tas įgūdis, jisai gautųsi ir po to didesnis ir susitinkant, ir būnant, ir bendraujant.*

3.6. Iššūkiai procese

Vaiko pasipriešinimas ir lojalumo konfliktas. Vienas didžiausių iššūkių specialistų darbe –vaiko pasipriešinimas, kurį dažnai lydi ir lojalumo konfliktas. Vaikai yra nemotyvuoti ir nenori matyti to iš tėvų, su kuriuo bandomas atkurti ryšys. S.: *Tai pagrinde yra – vaikai nemotyvuoti, nu, nes jie tikrai nenori, kadangi ryšio nėra, tai jie nenori matyti to tėvo, su kuriuo atkuriamas turėtų būti ryšys <...> bet jie iš lojalumo mamai, nu, ta prasme, arba tėčiui, nu, tam vienam iš tėvų, iš lojalumo jie, sakykime, kažkaip pasirenka tą pusę. <...> jie tiesiog gyvena su vienu iš tėvų, tai natūraliai tampa lojalūs labiau.* Vaikai pradeda užimti kurio nors iš tėvų poziciją ir yra lojalesni vienam iš tėvų. M.: *Neretai vaikas nenori ateiti <...> vaikas pradėjo užimti kažkurio tai poziciją <...> vaikai būna lojalesni tiems tėvams, su kuriais gyvena.*

Vieno iš tėvų noras, kito nenoras ir lydinčios negatyvios emocijos ir nuoskaudos. Visi tyrime dalyvavę psichologai kaip kliūtį įvardijo vieno iš tėvų norą, o kito nenorą, kad būtų atkurtas vaiko ir tėvo ar motinos ryšys, ir pažymėjo tėvų santykius lydinčias neigiamas emocijas ir nuoskaudas. M.: *Nuoskaudos. Jeigu kalbant apie buvusį partnerį – nuoskaudos, nes kitu atveju, jeigu ne nuoskaudos, tai netrukdytų ir nedarytų kliūčių. <...> yra gal taip, kaip taisyklė, dažniausiai, be abejo, tas iš tėvų, kuris nori atstatyti ryšį su vaiku, jisai ateidavo. Tai nebuvo nei karto, kad neateitų. O štai kuomet gyvena su vaiku, ar ne? Tas iš tėvų, jisai ne visuomet linkęs būdavo ateiti, nes jam ir taip gerai.*

Kita dalyvė pasakoja apie mamos trukdymą atkurti ryšį ir taip pat pažymi jos pyktį, nuoskaudas. J.: *Jeigu yra ryšys su mama, tai tada sunku su tėčiu, nes mama kaišioja pagalius tėčiui į ratus. Ir yra dar savų pykčių, savų tokių nuoskaudų, dėl ko jie kovoja, ir tas ryšio atstatymas iš tikrųjų nėra lengvas dėl to.*

Tėvų asmenybiniai ypatumai. Tėvų asmenybinės charakteristikos taip pat kartais tampa iššūkiu procese. Vienas iš dalyvių mini, kad dažnai tenka nutraukti paslaugų teikimą dėl tėvų psichikos sveikatos problemų, pavyzdžiui, priklausomybių ar asmenybės sutrikimų, tokių kaip narciziška asmenybė. S.: *Dažnai, deja, tenka nutraukti paslaugą ir parekomenduoti tėvam pirma praeiti asmeninę psichoterapiją, nes matosi, kad priežastys dažnai būna ir*

to asmens psichinės sveikatos sušlubavimas, taip sakyčiau. Priklausomybės <...> pavyzdžiui, kažkoks ten narcisistinė asmenybė. Dalyvė N. pasakoja apie atvejį, kai paaiškėjo, kad tėvas turi psichopatinės asmenybės bruožų: *Ir galų gale išaiškėjo man asmeniškai tas, kas neišaiškėjo kitiems specialistams <…> tai buvo psichopatas tėvas. Jie, žinot, labai moka maskuotis. Ir tai nebuvo kažkoks tai nusikaltėlis. Jis tiesiog santykiuose su žmonėmis manipuliuodavo be galo sėkmingai. Vaikai tą pajuto, pamatė, kad su mama negeri dalykai daromi, nes ten buvo tikrai daromi, jau to nebuvo įmanoma nuslėpt.*

Mąstymo klaidos. Psichologai aptaria mąstymo klaidų gausą. Kaip pagrindinės mąstymo klaidos, kurias darė tėvai ir vaikai, pavyzdžiui, buvo nurodytas „juoda ir balta“ mąstymas: *Čia dažniausiai ta klaida, matyt, viskas arba nieko, mąstymas „juoda balta“, /kažkaip/ arba geras, arba blogas* (S.). Kitas dalyvis nurodo vaiko kaltės prisiėmimą – suasmeninimą. N: *Daugiau vaikai pasimetę, nu, kaip. Būna, kaltę jaučia, kad vėl dėl manęs tėvai pykstasi. Nu, tai klasika. Vėlgi vadovėlinės tiesos.* Pažymimas ir kaltinimas, kai tėvai kaltina vienas kitą: *kad tai čia <…> kaltas tik sutuoktinis, o ne pats (M) arba atrodo, kad aš pats darau gerai, a kitas daro blogai* (J).

Emocinis krūvis specialistui. Pasitraukimas. Vienas iš iššūkių, išryškėjusių dalyvių atsakymuose, yra pačių specialistų patiriama emocinė įtampa dirbant su šeimomis. Kartais specialistai jaučiasi beviltiškai. Jų vaidmeniu bandoma manipuliuoti arba apkaltinti, kad jie kažką daro blogai. Todėl esant galimybei atsisakoma dirbti su tėvų atstūmimo atvejais: *Tokia gana beviltiška. Šiaip jau, nu, kaip psichologo akim žiūrint. Man tai retai pavyksta atstatyt, jeigu atvirai, <…> tai daugiau tik tai yra skundai ir bandymas įtraukti psichologą į teismo procesą, kažkaip juo manipuliuoti, jo išvadom <...> jeigu galiu, aš atsisakau visada dabar* (S). Kita dalyvė reflektuoja, kad dabar jau nesiima ryšio atkūrimo, nes tai tikrai labai sunkus darbas, psichologai yra tarsi po presu, darbas atima daug jėgų. J.: *Dabar nedirbu su šituo <...> tai yra tikrai labai sunkus darbas ir čia yra ir psichologai yra po presu, [kaip] aš sakau, abiejų pusių advokatų. Kas yra tikrai labai nelengva ir kainuoja daug ir jėgų.*

Advokatų asmeninis suinteresuotumas. Tyrimo dalyviai, be užsitęsusių teisminių procesų, kaip reikšmingą kliūtį atkuriant vaiko ryšį su vienu iš tėvų išskyrė ir advokatų vaidmenį. Vienas dalyvis sako, kad labai dažnai kliūtis yra teisininkai – advokatai, kurstantys tėvų konfliktą. S.: *Labai dažnai kliūtis yra teisininkai, <…> advokatai, kurie kursto konfliktą iš tikrųjų, deja. Ir aš daug kartų tai įsitikinau, kad jie siekia to, kad jų klientas būtų kuo ilgiau toj sudirgimo, pykčio, konfrontavimo būsenoj.* Kita specialistė taip pat nurodo, kad advokatai ir jų bandymas rasti kaltąjį dažnai tampa kliūtimi. J.: *Tai, kad dirba advokatai ir advokatai dirba vieno naudai, kito nenaudai, nes kiekvienas iš savo. Tai vat tie advokatų visi renkami dokumentai prieš. Įtikinėjimai. Visos tos procedūros, kas vyksta per teismą, tai jie irgi yra kliūtis.*

3.7. Psichologų tikslai

Į klausimą, kokius tikslus kelia, psichologai atsakė įvairiai, tačiau išryškėjo du pagrindiniai tikslai. Tai – tėvų santykių, elgesio pokyčiai ir vaiko gerovė. Vienas dalyvis pabrėžia,

kad pagalba yra efektyviausia tuomet, kai abu tėvai tinkamai atlieka savo pareigas ir rūpinasi vaiko emocine gerove. Jis orientuojasi į tai, kad tėvai netraumuotų vaikų. M.: *Taip, tai aš daugiau orientuodavausi į tai, nes matydavau, kad tik tuo atveju yra efektyviausia pagalba, kai iš tikrųjų abu tėvai prisideda tinkamai prie savo pareigų kaip tėvas ir mama. <....> Tėvams labai akcentuoju netraumuoti vaikų, jeigu iš tikrųjų jie rūpinasi vaikais ir [jiems] yra svarbi vaikų emocinė gerovė.* Trečia specialistė išreiškė požiūrį, jog svarbu, kad suaugusieji prisiimtų atsakomybę, netrukdytų vienas kitam susitikti su vaiku. Kaip tikslą ji iškelia padėjimą tėvams suprasti, koks yra vaiko poreikis. J.: *Tai vat čia tai yra tas tikslas, kad suaugę turi prisiimti tas atsakomybes ir susitarti <...> kad jie netrukdytų vienas kitam susitikti su vaiku, tai tas didžiausias tikslas, kad jie nugalėtų save. <...> Vat apie šitą įgūdį, ką jie turi išmokt, sužinot ir įgyti vat tas kompetencijas dėl vaiko. Kas yra vaikui svarbu, koks yra vaiko poreikis.*

3.8. Modelio nebuvimas

Apie aiškaus ir nuoseklaus pagalbos modelio Lietuvoje nebuvimą kalba dauguma tyrime dalyvavusių psichologų. Jų įžvalgos rodo, kad vis dar trūksta sisteminių sprendimų, praktinių įrankių ir veiksmingo bendradarbiavimo, kuris leistų efektyviau spręsti sudėtingas šeimos situacijas.

Dalyvis S. pažymi, kad Lietuvoje nėra aiškaus pagalbos modelio, kaip dirbti su sudėtingais šeimos konfliktais, todėl specialistams dažnai trūksta išteklių spręsti sudėtingus atvejus. Anot jo, lengvesnius atvejus išspręsti įmanoma, tačiau dauguma situacijų yra komplikuotos ir reikalauja tarpdisciplininio bendradarbiavimo, materialinės bazės ir institucinės paramos. Jis atkreipia dėmesį, kad kitose šalyse egzistuoja bendratėvystės praktikos, padedančios mažinti konfliktų ir skyrybų skaičių, tačiau Lietuvoje tokių sisteminių iniciatyvų dar nėra. S.: *Nėra aiškaus modelio Lietuvoj, kaip tai daryt. <...> ir nėra aiškaus modelio, kaip dirbti, tai lengvus atvejus, tai taip, mes galim visi išspręsti, bet dauguma atvejų nėra lengvi. Ir jie yra komplikuoti. <...> Jeigu būtų, tiesiog galim paprastai pasakyti, įvairiose šalyse yra statistika, jeigu yra ta vadinama lygiavertė tėvystė, tai skyrybų dviem penkiais procentais mažiau, kažkokių konfliktų, nes tiesiog nėra naudos. <...> Ir, nu, tos pagalbos, jos reikia, bet jos nėra. Ta prasme, gal būtų kažkokios institucijos, kažkokie projektai valstybės, kur būtų tie resursai – tada būtų galima dirbti kažkaip, ane, vat, tarkime, kas būtų kažkokia tai galbūt net, nu, vat yra tie kažkokie mediacijos centrai, galima laikinai apgyvendinti kažkaip tai tą šeimą ar kažkaip tai, vat tokie resursai, jie leistų išspręsti. <...> Nes tai yra kai kada problema aiški, bet nėra resursų ją išspręsti, ta prasme, to per mažai yra vieno specialisto, ten reikia ir psichiatro, reikia ir tiesiog, nu, materialinės bazės kažkur tai, kažkokio tai vat apgyvendinimo, ane? Tokios jaukios erdvės, kaip vat, pavyzdžiui, yra Vaiko namas, ane? <...> Yra užsienyje tokių projektų, pagal tai, bet pas mus tai dar labai [toli] iki to /man atrodo/.*

Kita pašnekovė pabrėžia instrumentų trūkumą. J.: *Nu, tas procesas iš tikrųjų labai nelengvas ir nėra tiek instrumentų, kad padėt greitai atstatyt tą ryšį.*

3.9. Sėkminga terapija. Kas tai?

Kalbėdami apie sėkmingą terapiją specialistai labiausiai pabrėžia ryšio atkūrimo svarbą, bet ryšį apibūdina skirtingais aspektais. Pavyzdžiui, vienas iš dalyvių sako, kad sėkminga terapija yra tuomet, kai tėvas ar motina ir vaikas pradeda bendrauti, jaučia teigiamas emocijas bendraudami, kartu leidžia laiką ir vaikas jaučiasi saugus. S.: *Tai tiesiog, tiesiog vaikai bendrauja su tėvu, jie juokiasi, tai yra jaučiasi saugiai, jie eina su juo arba su ja <…> į kiną, pavalgyti, jie bendrauja.*

Kitas dalyvis sako, kad sėkmė yra tuomet, kai abu tėvai pradeda bendrauti. M.: *Kai sėkminga, kai abu tėvai ateina ir pradeda šnekėtis ir tėvai įsiklauso ir tuomet greitai viskas gaunasi.*

3.10. Dalyvių pasiūlymai ir pamąstymai dėl sistemos ar praktikos tobulinimo

Du iš keturių dalyvių pateikė pasiūlymų ir pamąstymų. Vienas dalyvis kalba apie valstybiniu lygmeniu suformuotą standartizuotą ryšio atkūrimo modelį. Jei atkuriant ryšį galėtų dalyvauti specialistų komanda, psichologas būtų tik vienas iš dalyvių. Dalyvautų socialinis darbuotojas, psichiatras, teisininkas. Galėtų būti suformuota teisinė, materialinė bazės. S.: *Tai aš manyčiau, kažkoks tai idealiu atveju būtų valstybės lygmeniu suformuotas modelis, procedūra, nu, kaip, pavyzdžiui, mediacija, čia nėra mediacija, čia yra kas kita. Ryšio atkūrimas – tai su vaiku. <...> Bet turėtų būt kažkoks modelis standartizuotas pasirinktas, aš manau, kur dalyvautų komanda, ta prasme, specialistų, psichologas tai būtų vienas iš dalyvių, tai būtų ir kažkoks socialinis darbuotojas ar ten teisininkas, ir psichiatras ir /kažkokiu būdu/ vat materialinė bazė, teisinė bazė leistų jiems tiesiog susitikt ir išspręst šitą ryšį.* Specialistas taip pat kalba apie intensyvios terapijos galimybes: *Tai, aš sakyčiau, toks galėtų būti ir kažkoks tai Taikos namas ar panašiai, kur galėtų visa šeima apsigyvent laikinai ir vyktų tas intensyvus darbas, ta prasme, kur būtų realiai įmanoma atstatyt tada tą ryšį. <...> Nu, aš taip sugalvojau dabar, nu, ten kitaip gali, pavyzdžiui, man atrodo angliškai yra kažkoks tai „Bridge" projektas, tiltas, ten kažkaip atvažiuoji į namus.*

Kitas specialistas išreiškė poziciją, kad reikėtų numatyti privalomą abiejų tėvų dalyvavimą ryšio atkūrimo procese. Jis svarsto, kad pradžioje tėvai galėtų atvykti į vieną tris individualius susitikimus, vėliau įvyktų bendras susitikimas ir tik tuomet būtų dirbama su vaiku. Specialisto manymu, tai – lengviausias būdas atkurti ryšį. M.: *Tai šioje vietoje tikrai drąsiai galite užrašyti. Pats ne kartą tai kalbu ir man norėtųsi, kad daugiau būtų išgirsta, jog, jeigu einant teismo keliu, kad abu tėvai būtų įpareigoti pradžiai ateiti į individualius susitikimus, nuo vieno iki trijų <…> aš sakau apie savo metodus, ten kaip jau darys, ten kiti dalykai, o paskui – į bendrą susitikimą ir tik tada einu prie vaikų. Nes tai yra lengviausias būdas padėti atstatyti ryšį su tuo tėvu, su kuriuo buvo ryšys prarastas arba apsunkintas.*

4. Diskusija

Pirmoje temoje **Temos sunkumas ir aktualumas** matyti, kad temos aktualumą pabrėžia visi specialistai. Susitaikymo terapija laikoma ne tik sudėtinga, bet ir ypač aktualia Lietuvos kontekste. Tai savo tyrime patvirtina Šap ir Sondaitė (2012), pažyminčios, kad Lietuvoje tyrimai apie tėvų atstūmimą tik pradedami. Be to, tyrimo rezultatai rodo, kad ryšio atkūrimas yra itin sudėtingas ir kupinas neapibrėžtumo procesas. Mercer (2019) patvirtina, kad praktikoje specialistai dažnai susiduria su emociniais iššūkiais, kylančiais iš šios srities neapibrėžtumo ir sudėtingumo. Šioje tyrimo temoje taip pat išryškėjo, kad šis darbas iš specialistų reikalauja daug asmeninių išteklių ir emocinės ištvermės. Šią įžvalgą patvirtina ir Johnston ir kt. (2001). Reay (2015) savo darbe atkreipia dėmesį į tai, kad šis darbas specialistams dažnai sukelia vidinių konfliktų ir emocinį išsekimą, ypač kai tenka spręsti lojalumo konfliktus ar vaikų pasipriešinimą.

Antrosios temos **Atvejo vertinimas** potemėje ***Informacijos rinkimas, anamnezės analizė*** atskleista, kad vienas iš svarbiausių etapų pradedant darbą su šeima yra išsamus informacijos rinkimas ir situacijos analizė, leidžianti įvertinti ryšio nutrūkimo priežastis ir aplinkybes, pavyzdžiui: kaip vyksta bendradarbiavimas; dėl kokių priežasčių nutrūko ryšys; kodėl tėvai konfliktuoja. Šią būtinybę taip pat pabrėžia Johnston ir kt. (2001), pažymėdami, kad siekiant terapinio darbo efektyvumo svarbu tiksliai nustatyti atstūmimo šaltinį, įtraukiant visų šeimos narių perspektyvas ir ankstesnių įvykių analizę. Be to, tema atskleidė, kad dalyviai aiškinasi, kokioje stadijoje nutrūko ryšys ir koks yra problemos gylis. Susipažįstama su lydimaisiais dokumentais, kaip antai teismine medžiaga, vaiko atstovo pasakojimais, o tai atitinka ir literatūroje pateiktus duomenis. Sullivan (2019) nurodo, kad ši informacija padeda tiksliau suprasti kontekstą ir priimti pagrįstus sprendimus dėl intervencijos plano.

Kita temos **Atvejo vertinimas** potemė ***Atotrūkis ir nutrūkusios gijos tarp vaiko ir vieno iš tėvų*** parodė, kad atvejo sudėtingumą terapeutai vertina pagal atotrūkį – psichologinę distanciją, prieraišumo lygį. Kuo labiau ryšys sutrikęs, tuo atvejis sudėtingesnis. Prisirišimo lygį viena specialistė metaforiškai apibūdina kaip gijas, kurias nuoskaudos nukarpo. Šią metaforišką aliuziją patvirtina ir Johnston (2003), savo darbe kalbėdama apie šilto įsitraukimo trūkumą, vaiko išnaudojimą savo tikslams kaip ryšio elementus, kurių buvimas arba trūkumas prognozuoja giluminį ryšio pažeidimą. Be to, šios dimensijos minimos Garber (2015) darbe – teigiama, kad atstumto tėvo ar motinos ir vaiko santykio atkūrimo galimybės priklauso nuo jų emocinio ryšio kokybės ir buvusio prisirišimo intensyvumo.

Trečioji temos **Atvejo vertinimas** potemė ***Konfliktas, pasipriešinimas ir nuoskaudos tėvų santykiuose kaip sudėtingumą lemiantys veiksniai*** rodo, kad atvejo sudėtingumą specialistai vertina pagal tėvų tarpusavio konfliktų dydį, bendradarbiavimą ir abiejų tėvų pasirengimą ir pastangas atkurti ryšį. Šią nuostatą pagrindžia ir Johnston (2003), pabrėžianti, kad ryšio atkūrimas priklauso nuo abiejų tėvų įsitraukimo ir konfliktų mažinimo. Potemėje pastebėta, kad specialistai atkreipia dėmesį, ar vyksta nuteikinėjimas ir

pasipriešinimas šeimoje. Šį aspektą mini ir Harman, Kruk ir Hines (2018) tyrime, kuriame pažymima, kad vieno iš tėvų neigiamas elgesys gali stiprinti vaiko priešiškumą. Potemėje atsiskleidė ir kiti vertinimo kriterijai – neigiamos nuostatos ir nuoskaudos, kurios didina psichologinę distanciją tarp tėvų ir vaikų. Jų reikšmę psichologinei distancijai tarp vaikų ir tėvų akcentuoja ir Garber (2015). Pasak jo, yra ryšys tarp neigiamo šeimos emocinio fono ir vaikų atsitraukimo nuo vieno iš tėvų.

Temos **Atvejo vertinimas** potemėje ***Vaiko pasipriešinimas ir amžiaus įtaka*** atskleista, kad vertindami atvejo sudėtingumą specialistai atkreipia dėmesį ne tik į tėvų tarpusavio santykius, bet ir į vaiko emocinę būseną bei amžių. Vaiko pasipriešinimas, demotyvacija, pyktis, nerimas, vengimas dalyvauti procese ar net priešiškumas yra dažnos reakcijos, ypač jei ryšys su vienu iš tėvų nutrūkęs. Šiuos aspektus išsamiai analizuoja Warshak (2010). Jis pabrėžia, kad vaiko priešiškumas gali būti tiek lojalumo konflikto, tiek tėvų konfliktinės dinamikos padarinys. Temoje atsiskleidė, kad jei vaikai patiria nerimą ir vengia terapijos, tai tampa kliūtimi, o prievartinis vaikų įtraukimas sustiprina neigiamą požiūrį į psichologus. Tai pažymi ir Johnston, ir kt. (2001). Jie aptaria vaikų vidinius prieštaravimus terapiniame kontekste. Šiuo aspektu specialistai lygina mažesnius ir vyresnius vaikus. Pastebėta, kad mažesni vaikai jaučia mažiau pykčio, nors į sesijas žvelgia atsargiai. Smith (2016) kalba apie tai, kad vaiko amžius ir raidos etapas lemia įsitraukimo lygį ir pasirengimą emociniam kontaktui. Tyrimo dalyviai nurodo, kad paaugliai turi savo pasaulėžiūrą ir ryšio atkūrimas ne visuomet pavyksta, nes emocijos gali būti labai stiprios. Tokias išvadas pateikia ir Reay (2015), akcentuodama, kad vyresni vaikai dažniau turi asmeninį požiūrį, kuris gali komplikuoti terapinį procesą.

Temos **Atvejo vertinimas** potemėje ***Realus ar nepagrįstas atstūmimas*** pastebėta, kad dalyviai kalba apie abu reiškinius – tiek realų, tiek nepagrįstą atstūmimą. Realaus atstūmimo atvejais vaikas dažnai būna matęs smurtinį, agresyvų atstumto tėvo ar motinos elgesį, nukreiptą prieš kitą iš tėvų, taip pat minimos alkoholio vartojimo istorijos. Tokie atvejai įvardijami ir literatūroje. Gardner (2002) išskiria realų atstūmimą, kai tėvo (ar motinos) elgesys objektyviai kelia grėsmę vaiko saugumui, pavyzdžiui, dėl smurto ar priklausomybių. Kita vertus, potemė atskleidė, kad šiais aspektais neretai piktnaudžiaujama. Meier (2020) tyrimas rodo, kad teismuose dažnai remiamasi nepagrįstais kaltinimais, siekiant apriboti vieno iš tėvų kontaktą su vaiku, net jei nėra objektyvių įrodymų apie pavojų vaikui. Šiame tyrime dalyvavę specialistai pažymi šeimose vykstantį vaikų nuteikinėjimą, dėl kurio vaikai ima vengti bendravimo su vienu iš tėvų. Tokias situacijas aprašo autorės Šap ir Sondaitė (2012). Jos pažymi, kad vaikai dažnai tampa vieno iš tėvų manipuliacijos objektais, be realaus pagrindo nutraukia ryšį su kitu iš tėvų, patiria lojalumo konfliktą ir demonstruoja nepagrįstą priešiškumą.

Temos **Atvejo vertinimas** potemėje ***Vykstantys teismai*** išryškėjo, kad tebevykstantys teismai yra vienas iš atvejo sudėtingumo kriterijų: ši kova ne tik labai apsunkina ryšio atkūrimą, bet kartais tampa pagrindine kliūtimi, lemiančia, kad pasiekti atkūrimo beveik neįmanoma. Tai patvirtina ir Meier (2020), savo tyrime pabrėžianti, kad teisiniai procesai

dažnai tampa ne tik vaiko gerovės gynimo priemone, bet ir konflikto eskalacijos šaltiniu, ypač kai jie naudojami vieno iš tėvų strategijoms įgyvendinti ar manipuliacijoms ryšio atkūrimo eiga.

Temoje **Individualizuoti darbo metodai** apibendrinami sudėtingumo vertinimo kriterijai ir atskleidžiama, kad taikomi metodai yra nevienodi ir priklauso nuo kiekvieno individualaus atvejo. Šis procesas reikalauja lankstumo ir gebėjimo prisitaikyti prie besikeičiančios situacijos. Sullivan (2019) savo darbe akcentuoja, kad efektyvus darbas su šeima, patiriančia atstūmimą, reikalauja lankstaus, individualaus plano, kuriame būtų atsižvelgta į šeimos unikalią patirtį, santykių istoriją ir dabartinę situaciją. Autorius teigia, kad nėra vieno metodo, kuris tiktų visoms šeimoms.

Temos **Taikoma metodika** potemėje ***Metodai pagal teorinę mokyklą*** atsiskleidė, kokiomis paradigmomis vadovaujasi psichologai, kai susiduria su tėvų atstūmimo reiškiniu. Išryškėjo trys pagrindinės paradigmos. Viena iš jų yra kognityvinė elgesio terapija (KET), padedanti keisti neigiamas nuostatas. Mercer (2019), remdamasi Reay (2015), pažymi, kad svarbus vaidmuo tenka vaikų kritinio mąstymo lavinimui ir kognityvinių iškraipymų korekcijai. Tokius metodus kaip kognityvinių iškraipymų korekcija, elgesio permodeliavimas ir emocijų identifikavimas kaip svarbius susitaikymo terapijoje pabrėžia ir Sullivan (2019). Anot jo, šie metodai padeda mažinti priešiškumą ir atkurti funkcinį santykį tarp vaiko ir tėvo ar motinos. Tyrimas parodė, kad pasitelkiamos ir kitos mokyklos, pvz., sisteminė šeimos terapija ar psichodinaminis požiūris. Tam neprieštarauja ir literatūroje pateikta informacija – antai Templer ir kt. (2017) savo sisteminėje apžvalgoje teigia, kad efektyviausia yra praktika, kai tėvų atstūmimo atvejais remiamasi sisteminės šeimos terapijos principais: į terapiją įtraukiami visi šeimos nariai, taikoma psichoedukacija. Dažnai pasitelkiami ir psichodinaminiai metodai, padedantys atskleisti giluminius šeimos konfliktus.

Temos **Taikomi metodai** potemė ***Terapinio ryšio kūrimas*** atskleidė, kad terapijoje yra svarbus terapinio ryšio aspektas. Svarbu užmegzti ryšį tarp psichologo ir terapijos dalyvių. Šis ryšys suteikia galimybę taikyti KET principus. Mercer (2019), remdamasi Reay (2015), taip pat pažymi, kad terapinis kontaktas atlieka vaidmenį keičiant vaikų nuostatas ir kognityvinius aspektus. Tyrimo dalyviai kalba apie saugios vietos kūrimą, pokalbio svarbą, leidimą išreikšti savo nuomonę, galimybę išgirsti. Šie dalykai yra svarbūs ryšio atkūrimo procese, kaip akcentuoja Templer ir kt. (2017), nurodydami terapinio ryšio kūrimo svarbą problemų tyrinėjimui ir terapijos tikslų, kurie apima emocinį darbą ir santykių pokyčius, siekimui.

Temos **Taikomi metodai** potemė ***Bendros ir individualios sesijos tėvams ir vaikams*** parodė, kad specialistai darbo procesą planuoja įvertindami kiekvieno dalyvio įsitraukimą. Pažymima, kad dažniausiai susitikimai pradedami individualiai, pirmiausia su vienu iš tėvų, vėliau su kitu. Galiausiai organizuojamos bendros tėvų arba tėvų ir vaiko sesijos. Kai kurie specialistai pabrėžia, kad vaikas į procesą įtraukiamas tik tuomet, kai tai yra tikslinga, ir atsižvelgiant į jo amžių. Tai atitinka Dovydaitienės (2001) tyrimą, kuriame pabrėžiama amžiaus svarba vaiko požiūriui ir prisitaikymui po skyrybų.

Temos **Taikomi metodai** potemė ***Žaidimai, piešimas darbui su vaikais*** išryškino, kad žaidimai yra vienas iš metodų, kuriuos specialistai renkasi darbui su vaikais. Žaidybiniai elementai per susitikimą padeda suprasti, kaip vaikas jaučiasi. Žaisdami vaikai gali patirti teigiamų emocijų, be to, žaidimai padeda išryškinti vaikui kylančius sunkumus. Baker (2021) taip pat mini, kad žaidimas yra svarbus susitaikymo terapijos metodas.

Temos **Taikomi metodai** potemė ***Padėjimas vaikui atsiskirti nuo tėvų konflikto*** atskleidžia, kad specialistai ieško būdų padėti vaikams atsiriboti nuo suaugusiųjų nesutarimų, tačiau tai ne visada įmanoma, pavyzdžiui, dėl lojalumo konfliktų ar emocinės priklausomybės nuo tėvų. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad vaikai neretai prisiima vieno iš tėvų poziciją, net jei suvokia, kad tai neteisinga. Kai kurie specialistai pabrėžia, kad vaikai ima gyventi ne savo, o tėvų nuoskaudomis. Šias tendencijas patvirtina ir Salerno ir kt. (2023) – pasak jų, vaikų įtraukimas į tėvų konfliktus sudarant emocinius trikampius sukelia emocinį nesaugumą, kaltės jausmą ir lojalumo konfliktus, kurie ypač ryškūs paauglystėje.

Temos **Taikomi metodai** potemėje ***Tarpinstitucinis bendradarbiavimas*** aptariama, kad tarpinstitucinis bendravimas yra galima pagalba šeimai. Toks bendradarbiavimas ir tarpininkavimas su socialiniais darbuotojais, vaikų teisių tarnyba, antstoliais ar kitomis institucijomis veiksmingas ne visada, tačiau gali padėti konfliktinėse šeimos situacijose, ypač kalbant apie institucinį įsiklausymą į specialisto pasiūlymus. Šiuos aspektus patvirtina ir Greenberg ir Sullivan (2012). Anot jų, koordinuotas bendradarbiavimas tarp terapeuto, tėvystės koordinatoriaus ir kitų specialistų yra būtinas didelį konfliktą patiriančiose šeimose, nes padeda apsaugoti vaiką nuo tėvų konflikto pasekmių ir užtikrinti efektyvų terapinį procesą.

Temoje **Psichoedukacija kaip metodas** išryškėjo dvi pagrindinės potemės: ***Vaikų psichoedukacija*** ir ***Tėvų mokymas***. Potemėje ***Vaikų psichoedukacija*** pažymima, kad terapeutai skatina vaikus suvokti savo jausmus, suprasti, kad neigiami ir nepatogūs jausmai gali adaptuotis. Vaikams padedama pažvelgti į situaciją iš kelių perspektyvų, o esant susitaikymo vilčiai – suprasti, kad vienas iš tėvų jau negrįš gyventi kartu. Akcentuojama, kad vaikas vis dar turi abu tėvus. Jam paaiškinamos mąstymo klaidos, dirbama tiek su kaltinimo, tiek su suasmeninimo problema. Šią informaciją patvirtina ir Dovydaitienės (2001) tyrimo rezultatai, kuriuose pabrėžiama, kad vaikų įsitikinimai apie skyrybas ir jų kaltės jausmas gali būti koreguojami tikslinga psichoedukacija, kai tėvai, mokytojai ar psichologai padeda suprasti, kad vaikai nėra atsakingi už tėvų sprendimus, o skyrybos yra baigtinis procesas. Galiausiai vaikas edukuojamas, kad nepavykus susidoroti su nuoskaudomis šiuo metu tai gali tekti kartoti ateityje.

Potemėje ***Tėvų mokymas*** psichologai kalba apie pasekmių paaiškinimą ir tėvystės įgūdžių stiprinimą. Per susitaikymo terapijos sesijas specialistai pasidalija įžvalgomis apie tai, prie ko gali privesti netinkamas bendravimas su vaiku. Tėvams padedama suvokti, jog pykčio protrūkiai, kerštas ar smurtinis elgesys neišspręs problemos ir nepadės atkurti ryšio su vaiku. Gardner (1998) savo darbe taip pat pabrėžia, kad tėvai turi būti informuojami apie destruktyvaus elgesio, tokio kaip pyktis ar manipuliavimas, pasekmes ne tik santykiams su

tėvais, bet ir vaiko raidai. Be to, Templer ir kt. (2017) savo sisteminėje apžvalgoje išskiria, kad psichoedukacija yra vienas iš esminių tėvų atstūmimo atvejų intervencijos elementų, kuris padeda visiems šeimos nariams suprasti atstūmimo pobūdį ir jo poveikį. Šiame tyrime pažymėta, kad mylintys tėvai dažnai įsiklauso ir pakeičia savo elgesio modelį.

Tyrimo dalyviai kalbėjo apie tai, kad tėvams trūksta tiek elgesio įgūdžių, tiek komunikacinių įgūdžių bendraujant su vaiku. Tėvai tampa emocingi, kartais imasi baudimo, kaltinimų ar grasinimų, nes laikosi nuostatos, kad vaikas „privalo", jis neturi pasirinkimo. Templer ir kt. (2017) sisteminėje apžvalgoje nurodo, kad psichoedukacija padeda šeimos nariams reflektuoti apie savo elgesio poveikį ir ugdytis tėvystės įgūdžius. Šioje tyrimo dalyje išryškėjo ir tėvų emocijų nevaldymas. Specialistai mini, kad per susitaikymo terapiją mokomasi emocijų atpažinimo ir jų valdymo, nes suteikiama galimybė išsikalbėti. Tokius įgūdžius tėvai lavinasi ir ne terapijos sesijose, pavyzdžiui, tėvystės įgūdžių kursuose. Greenberg ir Sullivan (2012) taip pat akcentuoja emocinį tėvų paruošimą ir bendradarbiavimo svarbą sprendžiant konfliktus bendra tėvų ir terapeutų sąveika.

Temoje **Iššūkiai procese** atsiskleidė kelios potemės, apibendrinančios, su kokiais iššūkiais susiduria specialistai. Potemė ***Vaiko pasipriešinimas ir lojalumo konfliktas*** išryškino, kad viena didžiausių kliūčių specialistų darbe yra vaiko pasipriešinimas, dažnai lydimas lojalumo konflikto. Pastebėta, kad kartais vaikai kategoriškai atsisako bendrauti, nenori matyti tėvo ar motinos. Net pasiekęs specialisto kabineto duris kartais vaikas pasišalina ir susitikimas neįvyksta, nes vaikas nenori. Pastebėta, kad vaikas dažnai pastatomas į „nori–nenori" sprendimų priėmimo poziciją. Be to, vaikai dažnai yra nemotyvuoti, ima laikytis vieno iš tėvų pozicijos, yra lojalesni vienam iš tėvų. Panašią situaciją savo tyrime detaliai nagrinėja Dovydaitienė (2001). Ji pažymi, kad vaikai neretai jaučiasi kalti dėl skyrybų, patiria bejėgiškumo jausmą, nerimą ir prisirišimo krizę. Vaikai, kurie yra įsitikinę, kad jų veiksmai ar sprendimai galėjo ir gali paveikti tėvų santykius, dažnai į tuos santykius kišasi, kaltindami vieną iš tėvų, o jų elgesys gali pasireikšti emociniu pasipriešinimu ar kategorišku vieno iš tėvų atstūmimu.

Kitas iššūkis, su kuriuo susiduria specialistai dirbdami su tėvų atstūmimo atvejais, yra vieno iš tėvų noras, o kito nenoras atkurti ryšį. Būtent tai atsiskleidė temos **Iššūkiai procese** potemėje ***Vieno iš tėvų noras, kito nenoras ir lydinčios negatyvios emocijos ir nuoskaudos***. Atskleistas svarbus aspektas, kad ryšio atkūrimo procese vienas iš tėvų nėra suinteresuotas ir nenori sėkmingo ryšio atkūrimo rezultato, nes vaikas gyvena su juo. Sullivan ir kt. (2010) patvirtina, kad vaiko atsisakymas bendrauti su vienu iš tėvų yra glaudžiai susijęs su globojančio tėvo ar motinos pasipriešinimu ir nepakankamu bendradarbiavimu (net ir esant teismo nurodymui). Potemėje aptariamas kenkimas procesui, konfliktai tarp tėvų. Proceso metu jaučiamos intensyvios emocijos, kaip antai pyktis ir nuoskaudos. Patiriamos nuoskaudos tėvams neleidžia matyti situacijos objektyviai. Dalyviai taip pat kalba apie tai, kad jei pasirinktasis tėvas ar motina iš esmės ir neprieštarautų ryšio atkūrimui, tokio pobūdžio elgesys vis tiek apsunkina problemą. Kaip teigia Smith (2016), vaikų pasirinkti tėvai dažnai demonstruoja emocinį pasipriešinimą ar nepakankamą bendradarbiavimą, net jei

žodžiais ir nepripažįsta, o tai apsunkina procesą.

Temos **Iššūkiai procese** potemėje ***Tėvų asmenybiniai ypatumai*** nustatyta, kad susitaikymo terapiją sunkinančiu veiksniu gali tapti asmeninės atstumtojo tėvo ar motinos charakteristikos, pavyzdžiui, psichopatiniai bruožai, narciziška asmenybė. Fidler ir Bala (2010) aptaria, kad atstumtieji tėvai gali būti savanaudiški, infantilūs, neempatiški, neretai jų elgesys būna neadekvatus ir dar labiau sustiprina vaiko atstūmimą. Summers ir Summers (2006) savo atvejo analizėje akcentuoja, kad atstumtojo tėvo ar motinos narciziški ar psichopatiniai bruožai gali kelti grėsmę vaiko psichologinei gerovei ir veikti destruktyviai. Be to, potemėje pažymima, kad tėvai gali turėti priklausomybių. Ritzi ir kt. (2022) aptaria atvejus, kai tėvų priklausomybė nuo psichotropinių medžiagų reikalauja atskiros intervencijos ir (ar) alternatyvių terapinių sprendimų, kad būtų galima tęsti susitaikymo procesą. Tai parodė ir šis tyrimas: specialistai mini, kad dėl psichikos sveikatos sutrikimų gali būti nuspręsta nutraukti paslaugą, o tėvams rekomenduojama pradėti individualią psichoterapiją.

Mąstymo klaidų gausa – kitas **iššūkis procese**, su kuriuo susiduria specialistai. Tyrimo dalyviai išskiria nemažai galimų klaidų, vyraujančių tiek tėvų, tiek vaikų mąstyme. Dažniausios klaidos – „juoda ir balta“ mąstymas, suasmeninimas, kaltinimas. Dovydaitienė (2001) savo tyrime pažymi, kad vaikai dažnai linkę kaltinti save, tėvus ar tikėtis šeimos susijungimo, nepaisant realybės, o tai rodo neadaptyvių kognityvinių įsitikinimų paplitimą po skyrybų. Polak ir kt. (2020) nurodo, kad mąstymo klaidos yra reikšmingas veiksnys tiek vaikų, tiek tėvų mąstyme, ypač kalbant apie sudėtingus tėvų atstūmimo atvejus.

Emocinis krūvis specialistui. Pasitraukimas iš darbo su tėvų atstūmimo atvejais praktikos – kitas iš galimų **iššūkių procese**, su kuriais susiduria psichologai. Susitaikymo terapija reikalauja nemažai specialistų asmeninių išteklių ir energijos. Ši terapija yra emociškai jautrus procesas. Tai sunkus darbas, kurio metu specialistai jaučiasi lyg po presu ar papuolę į beviltišką situaciją. Specialistai patiria grasinimų, kaltinimų, kad netinkamai dirba, arba manipuliuojama jų, kaip psichologų, vaidmeniu. Dauguma dalyvių traukiasi iš šios darbo praktikos. Greenberg ir Sullivan (2012) taip pat pažymi, kad terapeutai dirbantys su konfliktiškomis šeimomis, susiduria su reikšmingu emociniu spaudimu, įskaitant priekaištus, spaudimą iš abiejų pusių ir dažną jų vaidmens kvestionavimą, dažnai nepelnytai kritikuojamas ir su nepasitikėjimu traktuojamas jų profesionalumas. Autoriai tiesiogiai sieja šiuos iššūkius su perdegimu, nusivylimu ir didesne profesine rizika.

Temos **Iššūkiai procese** potemėje ***Advokatų asmeninis suinteresuotumas*** atskleista, kokią įtaką terapijai atlieka teisininkai – advokatai. Dažnai jiems nerūpi vaikas, jie kursto tėvų tarpusavio konfliktą, o jų bandymas rasti kaltininką tampa papildoma kliūtimi ryšio atkūrimo procese. Šiuos pastebėjimus iš dalies atitinka Bow, Gould ir Flens (2009) tyrimo rezultatai, kuriuose nurodoma, kad teisininkai, palyginti su psichologais, mažiau dėmesio skiria tokiems veiksniams kaip vaikų prisirišimas, emocinis saugumas ir psichosocialinės aplinkybės, sprendžiant tėvų atstūmimo atvejus.

Tema **Psichologų tikslai** atskleidė, kad psichologai kelia du pagrindinius tikslus – tėvų

santykių, elgesio pokyčiai ir vaiko gerovė. Kaip tikslą specialistai įvardija abiejų tėvų įsitraukimą į susitaikymo terapiją, kad atlikdami savo pareigas ir rūpindamiesi vaiko emocine gerove jie netraumuotų vaiko, išsiaiškintų vaiko poreikius ir atsižvelgtų į jo teises. Kiti tikslai – kad tėvai prisiimtų atsakomybę ir netrukdytų vienas kitam susitikti su vaiku, kad jie išsikalbėtų ir jaustų mažiau nuoskaudų. Templer ir kt. (2017) sisteminėje analizėje akcentuojama, kad vienas iš pagrindinių tikslų sprendžiant tėvų atstūmimo atvejus – visų šeimos narių įsitraukimas, atsakomybės prisiėmimas ir vaiko emocinės gerovės užtikrinimas. Greenberg ir Sullivan (2012) taip pat pažymi, kad terapinis procesas tampa sėkmingas, kai abu tėvai aktyviai įsitraukia, sumažėja konfliktų, atsiranda pagarba vienas kitam ir ryšys su vaiku atkuriamas atsižvelgiant į vaiko interesus.

Temoje **Modelio nebuvimas** išryškėjo dalyvių įžvalgos apie tai, kad Lietuvoje nėra pakankamai instrumentų, patvirtintos programos ar aiškaus pagalbos modelio, kaip dirbti su sudėtingais tėvų atstūmimo atvejais. Be to, psichologams dažnai trūksta išteklių dirbant su šiais atvejais. Tyrimo dalyviai pažymi, kad lengvesnius atvejus dar įmanoma išspręsti, tačiau dauguma situacijų yra komplikuotos ir reikalauja tarpdisciplininio bendradarbiavimo, materialinės bazės ir institucinės paramos. Pažymėta, kad kai kuriose šalyse egzistuoja bendratėvystės praktikos, padedančios mažinti konfliktų ir skyrybų skaičių, tačiau Lietuvoje tokių sisteminių iniciatyvų dar nėra. Buvo išsakyta mintis, kad su pasirinktuoju tėvu ar motina galėtų dirbti kiti specialistai. Trijonytė (2014) minėjo, kad užsienyje aukšto konflikto lygio skyrybų bylose yra taikoma integruota šeimos terapija.

Temoje **Sėkminga terapija. Kas tai?** atskleidžiamas dalyvių subjektyvus suvokimas apie tai, kas yra sėkminga terapija. Kalbėdami apie tai, jie labiausiai pabrėžia ryšio atkūrimo svarbą, bet šį ryšį įžvelgia skirtinguose aspektuose – pavyzdžiui, sėkminga terapija suprantama kaip toks rezultatas, kai tėvas ar motina vaikas pradeda bendrauti, jaučia teigiamas emocijas bendraudami, kartu leidžia laiką ir vaikas jaučiasi geriau, saugiau ir atsipalaidavęs. Taip pat sėkminga terapija suprantama kaip tėvų tarpusavio bendravimas, jų suvokimas, kad reikia susitikti ir kad yra svarbūs net maži žingsneliai. Atsiskleidė ir požiūris, kad ir nesėkmingo ryšio atkūrimo atveju galima rasti sėkmės elementų – pavyzdžiui, vaiko suvokimas, kad ateityje jam reikės ieškoti pagalbos asmeninės psichoterapijos būdu.

Dalyvių pasiūlymai ir pamąstymai dėl sistemos ar praktikos tobulinimo. Dalyvių buvo prašoma pateikti pasiūlymų, pamąstymų. Savo mintimis pasidalijo du dalyviai. Vienas labai aiškiai įvardijo idėją apie standartizuotą valstybinio lygmens ryšio atkūrimo modelį. Pagal šį modelį ryšio atkūrimo procese dalyvautų specialistų komanda (socialinis darbuotojas, psichiatras, teisininkas), o psichologas būtų tik vienas iš dalyvių. Galėtų būti suformuota teisinė, materialinė bazės. Tokios įžvalgos neprieštarauja ir tarptautinėje literatūroje pateikiamai informacijai, pavyzdžiui, LaBrenz, Panisch, Liu, Fong ir Franklin (2020) sisteminė apžvalga rodo, kad daugumoje intervencijų orientuojamasi tik į fizinį vaiko grąžinimą į šeimą ir nepakankamai atsižvelgiama į tęstinius procesus. Šie autoriai pabrėžia, kad siekiant sėkmingo ryšio atkūrimo būtinas tarpdisciplininis bendradarbiavimas tarp psichologų, socialinių darbuotojų, teisininkų, ir akcentuoja būtinybę konceptualizuoti

ryšio atkūrimą ne kaip galutinį tikslą, o kaip tęstinį procesą. Tai atitinka šio tyrimo dalyvių išsakytas įžvalgas.

Vienas iš tyrimo dalyvių kalbėjo apie intensyvios terapijos galimybę. Šiuos pastebėjimus patvirtina Warshak (2010), kuris aprašo *Family Bridges* – intensyvų edukacinį intervencinį modelį, taikomą nutrūkusiems tėvų ir vaikų santykiams atkurti sunkiais atvejais, akcentuodamas emocinio saugumo atkūrimą, šeimos dinamikos keitimą per stovyklos principu organizuojamus susitikimus. Kelly ir Johnston (2001) pabrėžia, kad tokio tipo intervencijos, nors ir intensyvios, reikalaujančios nemažai išteklių, yra viena iš galimų kryptčių siekiant ilgalaikio ryšio atkūrimo tarp vaikų ir tėvų.

Kitas specialistas išreiškė poziciją, kad ryšio atkūrimo procese reikėtų numatyti abiejų tėvų privalomą dalyvavimą. Jis svarsto, kad pradžioje tėvai galėtų atvykti į vieną tris individualius susitikimus, vėliau įvyktų bendras susitikimas ir tik tuomet būtų dirbama su vaiku. Specialisto manymu, tai – lengviausias būdas atkurti ryšį. Smith (2016) aprašo struktūruotą terapijos eigą, kurioje pabrėžiama tiek abiejų tėvų dalyvavimo svarba, tiek skirtingų etapų seka nuo individualių iki bendrų susitikimų ir vaiko įtraukimo. Autoriaus siūloma eiga sutampa su tyrimo dalyvio išsakytomis mintimis apie abiejų tėvų įtraukimą į procesą.

Išvados

Tyrimas atskleidė, kad vaiko ir vieno iš tėvų ryšio atkūrimas yra vertinamas kaip emociškai sudėtingas procesas, reikalaujantis daug psichologinių išteklių. Psichologai akcentuoja temos aktualumą ir susitaikymo terapijos metodikos neapibrėžtumą Lietuvos kontekste.

Vienas svarbiausių darbo su šeima etapų yra išsamus atvejo vertinimas, padedantis suprasti ryšio nutrūkimo priežastis. Psichologai analizuoja šeimos situaciją, tėvų santykius, vaiko pasipriešinimą, emocinį atstumą, amžių ir teisinius aspektus – visa tai lemia darbo metodų pasirinkimą.

Psichologai taiko individualizuotus metodus, derindami skirtingas terapines kryptis ir orientuodamiesi į atvejo specifiką. Pabrėžiamas terapinio ryšio kūrimas, darbas su vaikų emocijomis ir tėvų psichoedukacija. Sprendžiant sudėtingus atvejus, svarbus tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

Ryšio atkūrimo procesą sunkina vaiko pasipriešinimas, galintis kilti ir iš lojalumo konflikto, tėvų bendradarbiavimo stoka, stiprios emocijos ir kaltinimai. Sudėtingumą didina tėvų psichologinės problemos, mąstymo klaidos ir išoriniai veiksniai, kaip antai advokatų asmeninis suinteresuotumas. Psichologai taip pat patiria emocinį spaudimą ir perdegimą.

Psichologų tikslai susitaikymo terapijoje – užtikrinti vaiko emocinę gerovę ir skatinti konstruktyvius tėvų santykius. Siekiama abiejų tėvų įsitraukimo, atsakomybės prisiėmimo ir bendradarbiavimo vaiko labui.

Lietuvoje nėra aiškaus pagalbos modelio sudėtingais tėvų atstūmimo atvejais.

Psichologai pasigenda metodikos, praktinių priemonių ir institucinio palaikymo, todėl dažnai remiasi asmenine patirtimi ir ribotais ištekliais.

Sėkminga terapija siejama su atkurtu ryšiu tarp vaiko ir tėvo ar motinos, vaiko emociniu saugumu ir tėvų bendradarbiavimu. Net maži pokyčiai laikomi reikšmingais, o kai kuriais atvejais, neatkūrus ryšio, sėkme laikomas ir vaiko suvokimas, kad pagalbos jam gali reikėti ir ateityje.

Siekiant didesnio efektyvumo, pasiūlyta kurti valstybinio lygmens pagalbos sistemą, apimančią tarpdisciplininę specialistų komandą ir struktūruotos eigos terapiją, kurioje abiejų tėvų dalyvavimas būtų privalomas. Taip pat buvo siūloma intensyvios terapijos galimybė.

Literatūra

Baker, A. J. L., Murray, C. ir Adkins, K. (2020). Parameters of reunification therapy and predictors of treatment success in high conflict divorce cases: A survey of mental health professionals. *Journal of Divorce ir Remarriage, 61*(8), 593–614. https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.1080/10502556.2020.1824206.

Baker, N. R.-H. (2021). *Child-centered reunification therapy: A phenomenological study* (doctoral dissertation). Northcentral University.

Bow, J. N., Gould, J. W. ir Flens, J. R. (2009). Examining parental alienation in child custody cases: A survey of mental health and legal professionals. *The American Journal of Family Therapy, 37*(2), 127–145. https://doi.org/10.1080/01926180801960658.

Braun, V. ir Clarke, V. (2012). Thematic analysis. Iš H. Cooper (Ed.-in-Chief). *APA handbook of research methods in psychology: Vol. 2. Research designs* (p. 57–71). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/13620-004.

Dovydaitienė, M. (2001). Aštuonerių–dešimties metų vaikų požiūris į tėvų skyrybas. *Psichologija, 23*, 20–36. https://doi.org/10.15388/Psichol.2001..4422.

Faust, J. (2018). *Reunification family therapy: A treatment manual* (1st ed.). Hogrefe Publishing. https://doi.org/10.1027/00491-000.

Fidler, B. J. ir Bala, N. (2010). Children resisting postseparation contact with a parent: Concepts, controversies, and conundrums. *Family Court Review, 48*(1), 10–47. https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2009.01287.x.

Garber, B. D. (2015). Cognitive-behavioral methods in high-conflict divorce: Systematic desensitization adapted to parent-child reunification interventions. *Family Court Review, 53*(1), 96–112. https://doi.org/10.1111/fcre.12133.

Garber, B. (2011). Parental alienation and the dynamics of the enmeshed parent-child dyad: adultification, parentification, and infantilization. *Family Court Review, 49*, 322–335. doi: 10.1111/j.1744-1617.2011.01374.x.

Gardner, R. A. (1998). Recommendations for dealing with parents who induce a parental alienation syndrome in their children. *Journal of Divorce ir Remarriage, 28*(3–4), 1–23. https://doi.org/10.1300/J087v28n03_01.

Greenberg, L. R. ir Sullivan, M. J. (2012). Parenting coordinator and therapist collaboration in high-conflict shared custody cases. *Journal of Child Custody, 9*(1–2), 85–107. https://doi.org/10.1080/15379418.2012.652571.

Harman, J. J., Kruk, E. ir Hines, D. A. (2018). Parental alienating behaviors: An unacknowledged form of family violence. *Psychological Bulletin, 144*(12), 1275–1299. https://doi.org/10.1037/bul0000175.

Harris, B. A., Paces, W. D. ir Wax, N. (2021). One size really does not fit all: The importance of incorporating culturally relevant adaptations in reunification therapy. *Family Court Review, 59*(4), 673–682. https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.1111/fcre.12601.

Jaffe, A. M., Thakkar, M. J. ir Sivertsen, E. (2020). Reunification therapy versus family integration therapy: A problem of taxonomy. I*nternational Journal of Psychology and Counseling, 12*(2), 42–44. https://doi.org/10.5897/IJPC2020.0602.

Johnston, J. R., Walters, M. G. ir Friedlander, S. (2001). Therapeutic work with alienated children and their families. *Family Court Review, 39*(3), 316–333. https://doi.org/10.1111/j.174-1617.2001.tb00613.x.

Johnston, J. R. ir Sullivan, M. J. (2020). Parental alienation: In search of common ground for a more differentiated theory. *Family Court Review, 58*(2), 270–292. https://doi.org/10.1111/fcre.12472.

Johnston, J. R. (2003). Parental alignments and rejection: An empirical study of alienation in children of divorce. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law, 31*(2), 158–170. https://www.researchgate.net/publication/10648614.

Kelly, J. B. ir Johnston, J. R. (2001). The alienated child: A reformulation of parental alienation syndrome. *Family Court Review, 39*(3), 249–266. https://doi.org/10.1111/j.174-1617.2001.tb00609.x.

LaBrenz, C. A., Panisch, L. S., Liu, C., Fong, R. ir Franklin, C. (2020). Reunifying successfully: A systematic review of interventions to reduce child welfare recidivism. *Research on Social Work Practice, 31*(7), 726–742. https://doi.org/10.1177/1049731520936747.

Marsden, J. ir Varavei, H. (2025). Evaluating Reunification Therapy from the Child's Perspective: Family Reunification and Restoration Program (FRRP). *The American Journal of Family Therapy*, 1–16. https://doi.org/10.1080/01926187.2025.2591615.

Meier, J. S. (2020). U.S. child custody outcomes in cases involving parental alienation and abuse allegations: What do the data show? *Journal of Social Welfare and Family Law, 42*(1), 92–105. https://doi.org/10.1080/09649069.2020.1701941.

Polak, S., Altobelli, T. ir Popielarczyk, L. (2020). Responding to severe parent–child rejection cases without a parentectomy: A blended sequential intervention model and the role of the courts. *Family Court Review, 58*(2), 507–524. https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.1111/fcre.12496.

Polak, S. (2020). Mental health professionals' practice of reintegration therapy for parent–child contact problems post-separation: A phenomenological study. *Journal of Divorce ir Remarriage, 61*(3), 191–213. https://doi.org/10.1080/10502556.2019.1699370.

Reay, K. M. (2015). Family reflections: A promising therapeutic program designed to treat severely alienated children and their family system. *American Journal of Family Therapy, 43*(2), 197–207. https://doi.org/10.1080/01926187.2015.1007769.

Ritzi, R. M., Cheng, Y.-J., Yurkovich, C. V. ir Chen, S.-Y. (2022). Child parent relationship therapy: Reunification with children and parents with substance use disorders. *Journal of Child ir Adolescent Counseling, 8*(3), 144–155. https://doi.org/10.1080/23727810.2022.2114772.

Salerno, A., Raciti, I., Tosto, M. ir Merenda, A. (2023). *Parental triangulation in separated and divorced families: Causes and impact on the intergenerational parent-child conflict* [Preprint]. Preprints. https://doi.org/10.20944/preprints202305.1463.v1.

Smith, L. S. (2016). Family-based therapy for parent-child reunification. *Journal of Clinical Psychology, 72*(5), 498–512. https://doi.org/10.1002/jclp.22259.

Sullivan, M. J. (2019). [Review of the book *Reunification family therapy: A treatment manual*, by J. Faust]. Family Court Review, 57(1), 118–120. https://doi.org/10.1111/fcre.12389.

Sullivan, M. J., Ward, P. A. ir Deutsch, R. M. (2010). Overcoming Barriers Family Camp: A program for high-conflict divorced families where a child is resisting contact with a parent. *Family Court Review, 48*(1), 116–135. https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2009.01293.x.

Summers, D. M. ir Summers, C. C. (2006). Unadulterated arrogance: Autopsy of the narcissistic parental alienator. *The American Journal of Family Therapy, 34*(5), 399–428. https://doi.org/10.1080/01926180600817885.

Šap, V. ir Sondaitė, J. (2012). Subjektyvus tėvų atstūmimo išgyvenimas (tėvų perspektyva): kokybinė analizė. *Tiltai, 3*(61), 173–182.

Templer, K., Matthewson, M., Haines, J. ir Cox, G. (2017). Recommendations for best practice in response to parental alienation: Findings from a systematic review. *Journal of Family Therapy, 39*(1), 103–122. https://doi.org/10.1111/1467-6427.12137.

Trijonytė, D. (2014). Vaiko gyvenamosios vietos nustatymas aukšto konflikto lygio skyrybų procese – kova be nugalėtojų. *Sveikatos mokslai, 24*(1), 89–92.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. (2023, gruodžio 10). *Ginčai dėl tėvų bendravimo su vaiku.* https://vaikoteises.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/vaiko-teisiu-apsauga/gincai-del-vaiko/gincai-del-tevu-bendravimo-su-vaiku/.

Walters, M. G. ir Friedlander, S. (2016). When a child rejects a parent: Working with the intractable resist/refuse dynamic. *Family Court Review, 54*(3), 424–445. https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.1111/fcre.12238.

Warshak, R. A. (2010). Family Bridges: Using insights from social science to reconnect parents and alienated children. *Family Court Review, 48*(1), 48–80. https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2009.01288.x.

Warshak, R. A. (2019) Reclaiming Parent–Child Relationships:Outcomes of Family Bridges with Alienated Children, *Journal of Divorce & Remarriage, 60*(8), 645–667. doi: 10.1080/10502556.2018.1529505.

Woodall, K. ir Woodall, N. (2017). *Understanding parental alienation: Learning to cope, helping to heal.* Charles C Thomas Publisher, Ltd.

PSYCHOLOGISTS' EXPERIENCES IN HELPING TO RESTORE THE RELATIONSHIP BETWEEN A CHILD AND ONE OF THE PARENTS

Jolita Sorokinaitė
Mykolas Romeris University, Lithuania

Prof. dr. Jolanta Sondaitė
Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

A parent's divorce is one of the most stressful events in a child's life. In response to this stress, children may align themselves with one parent while rejecting the other. Reunification therapy is a therapeutic approach that helps children and parents rebuild their relationship after it has been damaged. Most research on reunification therapy focuses on the experiences of parents and/or children, while there remains a lack of studies exploring how professionals understand and practice this form of therapy.

The aim of this study is to analyze the methods and strategies used by psychologists, the obstacles and challenges they encounter, and the outcomes achieved in repairing the relationship between a child and one of their parents.

Four specialists participated in the study two - men and two women—with backgrounds in psychology and practical experience working on cases involving the repair of relationships between children and parents after divorce. A qualitative research approach using thematic analysis was employed. Data were collected through semi-structured interviews.

This study applied a mixed approach to thematic analysis, combining both deductive and inductive methods. Initial themes were developed based on theoretical sources, while additional themes emerged during the analysis of the interview transcripts. This combined approach allowed for maintaining theoretical consistency while also capturing the realities of the participants' experiences.

The results revealed that restoring the relationship between a child and one parent is an emotionally complex process. A thorough case assessment was identified as one of the most important stages when working with the family. Psychologists draw on a range of therapeutic paradigms, including cognitive-behavioral, systemic family, and psychodynamic approaches. The findings also highlight the importance of the therapeutic relationship, the role of psychoeducation, the use of both individual and joint sessions, and play-based methods when working with children.

The process of reunification is often complicated by the child's resistance, which may stem from loyalty conflicts, a lack of parental cooperation, intense emotions, and mutual

accusations. Specialists aim to ensure the child's emotional well-being while fostering constructive relationships between parents. Successful therapy is associated with a restored parent–child relationship, improved emotional security for the child, and greater parental cooperation.

The findings also emphasize the lack of a unified model in Lithuania, particularly in complex cases involving parental alienation. To address this, the establishment of a state-level support system is proposed, involving an interdisciplinary team of specialists and a structured therapeutic process. The potential use of intensive therapy in Lithuania is also discussed.

Keywords: *reunification therapy, parental alienation, alienated parent, alienated child, psychologists' experiences and reunification.*

Jolita Sorokinaitė, Mykolo Romerio universiteto Psichologijos instituto doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptys: bendratėvystė po skyrybų, kokybiniai tyrimai.

Jolita Sorokinaitė, doctoral student of the Institute of Psychology at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas: co-parenting after divorce, qualitative research.

Jolanta Sondaitė, socialinių mokslų (psichologija) daktarė, Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Psichologijos instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: konfliktai, mediacija, santykiai, tapatumas, kokybiniai tyrimai.

Jolanta Sondaitė, Doctor of Social Sciences (Psychology), professor at the Institute of Psychology at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas: conflict, mediation, relationships, identity, qualitative research.